

Հրատարակում

ՍԵՐԳԵՅ ԱԲՐԱԿՎԱՄՅԱՆ
Sergey Abrahamyan

Պաշտոնի կատարում

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԿԼԱՍԱԿՐԱՎՅՈՒՄԸ

Ուսումնական ձեռնարկ
Ushunnakan dzernark

ԵՐԵՎԱՆ «ԼՈՒՅՍ» 1999

© 1999 Սերգեյ Աբրահամյան
© 1999 Սերգեյ Աբրահամյան

HATCH
GRAD
PK
8477
.A3T1
1999

Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական
գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վ. Խ. Բարսեղյան

Աբրահամյան Ս. Գ.
Հայերենի կեսադրություն: Ուսումնական ձեռնարկ.-Եր., «Լույս», 1999թ.

Սույն ձեռնարկում ներկայացված են արդի հայերենի կեսադրու-
թյան համակարգված օրինաչափությունները, ո՞րոնց մի մասը հաստատված
է ՀՀ Նախարարների Խորհրդին առընթեր սերմնաբանական կոմիտեի կող-
մից, մի զգալի մասը, սարիների ընթացքում գործածվելով շարահյուսու-
թյան դոկտրինայի դասագրքում, արդեն կայունացել է, իսկ մնացած կա-
նոնները սահմանված են տղագիր խոսքում գործող հիմնական օրինաչա-
փությունների հիման վրա:

Ձեռնարկը նախատեսվում է դիմողների, ուսուցիչների, ուսանող-
ների, աշակերտների, հրատարակչությունների ու խմբագրությունների աշ-
խատողների և բոլոր նրանց համար, ովքեր ուզում են սիրաղեծել հայերենի
ուղղագրության այս կարևոր բնագավառին:

U 4306020200(03) 1999
702(01)99

ISBN 5-545-01378-4

© Մերգեյ Աբրահամյան, 1999
© «Լույս» հրատարակչություն, 1999

ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԻ, ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ԵՎ
ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՆԱԾՅԵՐ

Grad
32668193
RUSS
6/7/00

Լեզվի բնական, կենդանի վիճակը բանավոր խոսքն է: Գրավոր խոս-
քը բանավորի գրային պատկերն է: Բանավոր խոսքի արտասանական,
ինչպե՞ս հատկանիշները, դադարները նպաստում են մտքի ճիշտ հաղորդ-
մանը, խոսողի տարբեր վերաբերմունքների, հույզերի լիարժեք դրսևորմանը:
Գրավոր խոսքում այդ նույն նպատակին են ծառայում կետադրության նշան-
ները: Ըճիշտ կետադրությունը էապես նպաստում է գրավոր խոսքի լիարժեք
համապատասխանությանը բանավորին: Այնպես որ՝ կետադրության նշան-
ների կիրառություններին, նրանց նրբություններին տիրապետելը գրագիտու-
թյան բարձրացման կարևոր պայմաններից մեկն է: Կետադրական նշաննե-
րի դերի մասին որոշ պատկերացում կարող է տալ, օրինակ, հետևյալ նախա-
դասությունների համեմատությունը.

- Դ-ու հիմա գնում ես:
- Դ-ու հիմա գնո՞ւմ ես:
- Դ-ու հիմա գնո՞ւմ ես:
- Դ-ու հիմա գնո՞ւմ ես:

Միևնույն բառական կազմն ունեցող այս նախադասությունները կա-
տարում են տարբեր հաղորդակցային դեր և կարող են գործածվել տարբեր
նպատակներով: Առաջին նախադասությունն արտահայտում է հաստատում,
երկրորդը՝ հարցում, երրորդը՝ կարգադրություն (հորդոր), վերջինը՝ հաստա-
տական վերաբերմունքի հետ միասին նաև շեշտված հուզականություն: Այդ
նշանակությունները դրսևորվում են տարբեր հեղերանգների շնորհիվ, որոնք
գրավոր խոսքում արտահայտվում են համապատասխան նշաններով:

Առանձին դեպքերում խոսքի գրավոր տարբերակը նույնիսկ ունենում
է մտքի ձևավորման առավելություն բանավորի համեմատությամբ:

Կարդացե՛ք հետևյալ երկու նախադասությունները, որոնք արտա-
հայտված են միևնույն բառերով ու քերականական ձևերով.

Հայաստանի Հանրապետությունը կհաղթահարի դժվարությունները:
«Հայաստանի Հանրապետությունը» կհաղթահարի դժվարությունները:

Բանավոր խոսքում մրանք կրնկալվեն որպես միևնույն նախադասություն: Մինչդեռ գրավոր խոսքում դրանք տարբեր նախադասություններ են, արտահայտում են տարբեր միտք: Եվ դա հասկացվում է երկրորդ նախադասության մեջ գործածված չակերտներից, որոնք ընթերցողին հուշում են, որ խոսքը վերաբերում է այդ անունը կրող օրաքերթին, մինչդեռ առաջին նախադասության մեջ նկատի ունենք այդի հայ պետականությունը: Բհարկե, բանավոր խոսքն ունի իր հնարավորությունները՝ այսպիսի դեպքերում միտքը ճշգրիտ հաղորդելու և ընկալելու համար: Երկրորդ նախադասության դեպքում կարելի էր գործածել «օրաքերթ» բառը, և միտքը միանգամայն ճշգրիտ կլիներ: Բայց հենց կարևորն այն է, որ տվյալ դեպքում չակերտներն օգնում են հասկանալու համար այն, ինչ որ բանավոր խոսքում արտահայտվում է «օրաքերթ» բառով:

Բերենք այդ կարգի բազմաթիվ փաստերից մեկը: Հաճախ հեռուստատեսությամբ, ռադիոյով և այլ դեպքերում հաղորդավարը, զեկուցողը գրավոր նյութը կարդալիս մեջբերվող խոսքի կապակցությամբ գործածում են այսպիսի արտահայտություններ՝ «մեջբերման սկիզբը», «մեջբերման ավարտը», որոնցով հասկացնում են ունկնդիրներին չակերտների գործածությունը ուղղակի խոսքի դեպքում: Կետադրական որոշ նշանների իմաստային, տեղեկությանի դերը ակնհայտ երևում է նաև բազմակետի գործածության դեպքում, երբ մեջբերման մի մասի կրճատումը նշվում է բազմակետով: Եվ գրավոր խոսքում այն հասկանալի է դառնում բազմակետի շնորհիվ, բանավոր խոսքում չի հասկացվում, եթե այդ մասին հատուկ չի ասվում:

Տվյալ իմաստի ճիշտ ձևավորման համար նաև հատուկ կարևորություն է ստանում կետադրական նշանի գործածման տեղի ճշտությունը: Դիտարկենք հետևյալ երկտողը.

*Հայն իր ոսկետառ գրերի պես է,
Մի՛ այրեք մրան, մեկ է լույս կտա...*

(Վ. Ներսիսյան)

Շեշտը «այրեք» բայաձևի վրա դնելու դեպքում բոլորովին կլորտվի նախադասության միտքը, քանի որ արգելական հրամայականը (մի՛ այրեք) կդառնա հաստատական հրամայական (այրեք):

Այս և նման փաստերը մի անգամ ևս հաստատում են մի ճշմարտություն՝ կետադրական կանոնների հիմնավոր իմացության և ճիշտ կիրառության անհրաժեշտությունը գրավոր խոսքի ճիշտ ու նպատակային կառուցման գործում:

Այս հատվածն ամփոփենք հետևյալով: Հիշո՞ւմ եք՝ դասագրքերում տրվում են վարժություններ, որոնցում բաց են բողոքված կետադրական նշանները: Այդպիսի բնագրերը կոչվում են «համր բնագրեր»: Շատ դիպուկ բնորոշում է: Այո՛, գրավոր խոսքն առանց կետադրության՝ համր կամ համարյա համր է, կետադրությունն է այն դարձում «խտտող»:

* * *

Կետադրական նշանները սովորաբար բաժանվում են երեք խմբի՝ տրոհության, բացահայտության և առձանության: Այս նշանների միջև հըստակ սահմանագիծ չկա: Դա վերաբերում է հատկապես տրոհության և բացահայտության նշաններին, որոնց էության, յուրահատկությունների բնութագրման հարցը հատուկ բացատրության կարիք է զգում:

Տրոհության նշանների նշանակյալները քերականական դեր ունեցող դադարներ են, ավելի ճիշտ՝ տրոհումներ (ինքնուրույն նախադասությունների, բարդ նախադասության բաղադրիչ նախադասությունների, նախադասության անդամների, բառերի միջև): Ուրեմն կետադրության նշանների այս տեսակի «տրոհության» անվանումով նկատի է առնվում այնպիսի տրոհումը, որն ունի քերականական նշանակություն:

Տրոհության նշաններն են վերջակետը, միջակետը, ստորակետը, բութը, փակագծերը:

Բացահայտության նշաններն իրենց բնությամբ ու դերով էապես տարբերվում են առձանության ու տրոհության նշաններից նրանով, որ ի տարբերություն սրանց՝ բացահայտության նշանները բնորոշվում են ոչ թե արտասանական նշանակյալի նշումով, այլ ուղղակի իմաստային, ճանաչողական դերով: Դրանք նպաստում են լեզվական տարբեր միավորների, նրանց բաղադրիչների իմաստային, ճանաչողական տարբեր հատկանիշներ պարզելուն, բացահայտելուն:

Այսպես, եթե խոսքի որևէ հատված, նախադասություն, արտահայտություն չակերտների մեջ է առնվում, հասկացվում է, որ դրանք մեջբերված են ուրիշի կամ սեփական խոսքից: Եթե հատկանիշ արտահայտող բառը չակերտների մեջ է առնվում, այն կարող է հասկացվել հակառակ կամ հեզմական իմաստով: Օրինակ՝ *Շու՛ s «համես» է. nրբան շա՛ս ևս գո՛վում, այնբան իրեն նրջանիկ է գգում:*

Միութեան գծիկով հասկացվում է, որ իրար միացած միավորները միևնույն բառի բաղադրիչներ են: Ինչպես՝ ինչ-որ, Նար-Ղոս: Ենթամնայով նշվում է, որ հաջորդ տողը տարված հնչյունախումբը նախորդ տողի վերջում եղածի հետ միասին կազմում է մեկ բառ, որ դրանք մեկ բառի մասեր են: Բազմակետով հասկացնում ենք, որ մեջքերվող խոսքի տվյալ մասում կատարված է կրճատում, բաց է բողբված ինչ-որ մաս:

Տրոհության ու բացահայտության նշանները մենք բնութագրեցինք՝ հինք ընդունելով նրանց առաջնային հատկանիշները և առավել բնորոշ ու տարածված կիրառությունները: Կետադրության նշանների այդ երկու տեսակներն ունեն շփման եզրեր, դրանց միջև անանցանելի սահման չկա: Նշենք այսպիսի փաստեր:

Տրոհության նշանների միջև յուրահատուկ բնույթ ունի բուրբ: Նրա դերը մոտենում է բացահայտմանը՝ հատկապես բացահայտիչը բացահայտյալի հետ կապակցելիս: Բայց բուրբ մի էական տարբերություն ունի բացահայտության նշաններից և ընդհանրություն՝ տրոհության նշանների հետ: Դա այն է, որ բուն բացահայտության նշանները, ինչպես նշեցինք վերը, տրոհություն չեն արտահայտում, իսկ բուրբով արտասանական տեսակետից նշվում է ինքնատիպ տրոհման հատկանիշ, որ բնորոշ է տրոհության նշաններին: Այս առումով բուրբը, երկակի բնույթ ունենալով հանդերձ, ավելի շատ տրոհության նշան է: Լեզվական միավորների դասակարգման մեջ այսպիսի փաստերը շատ են: Նման դեպքերում լեզվական տվյալ միավորի տեսակը որոշվում է առավել բնորոշ հատկանիշի հիման վրա, իսկ մյուս՝ երկրորդական հատկանիշը նկատի է առնվում տվյալ միավորի, իրականության ամբողջական գնահատման դեպքում:

Այնուհետև միջակետը հայտնի է որպես տրոհության նշան, և նրա հիմնական կիրառությունները, իրոք, տրոհական են: Բայց բառերի կրճատ գրության դեպքում նրա գործածությունը (օրինակ՝ *պրոֆ. Մ. Արեղյան*) բացահայտման արժեք ունի և ոչ թե տրոհության: Ուրեմն ինչպե՞ս գնահատել միջակետի ընդհանուր դերը, կետադրության ո՞ր տեսակի շարքը դասել միջակետը:

Նման դեպքերում հարցի լուծման երկու ելք կա. կամ միջակետի այդ միակ կիրառությունը պետք է առանձնացնել նրա մյուս կիրառություններից և տանել բացահայտության բաժինը, կամ այդ միակ կիրառությունն էլ պետք է

ներկայացնել մյուսների հետ միասին՝ նշելով միաժամանակ, որ նրա կիրառություններից այդ մեկը առավելապես բացահայտության արժեք ունի: Նկատի ունենալով, որ կետադրության ձեռնարկը գործնական նպատակի է ծառայում, և այս առումով պետք է առավելագույն չափով մատչելի լինի օգտվողներին, ընտրեցինք երկրորդ ուղին: Այս դեպքում կանոններից օգտվողը, որին հաճախ չեն հետաքրքրում դասակարգումների հիմունքի ու նրա կիրառման տեսական մանրամասնությունները, տվյալ նշանի բոլոր կիրառություններին կծանոթանա միևնույն բաժնում, որը առավել չափով է բնորոշ այդ նշանին:

Փակագծերը ևս ըստ էության տրոհության նշան են: Սրանց ներառած ներդրյալ, միջանկյալ միավորները բանավոր խոսքում առանձնանում են նաև արտասանական հատկանիշով. որոշ դադարով տրոհվում, բաժանվում են բառից, նախադասությունից և հատկանշվում են ավելի ցածր հնչյունով: Հիշենք, որ միջանկյալ միավորի՝ ստորակետով տրոհումը բնականաբար տրոհության մեջ է ներկայացվում: Նկատի ունենանք, որ փակագծով տրոհումն ավելի զգալի է հենց արտասանական տեսակետից:

Հմնտ. *Մեր դպրոցը, ինչ խոսք, օրինակելի է բոլոր առումներով:*
Մեր դպրոցը (սկորեն Դավիթ Զաֆարյան) օրինակելի է բոլոր առումներով:

Ըստ երևույթին, փակագծերի գնահատման և նշված մյուս հարցերում դեր է կատարել այն հանգամանքը, որ թե՛ փակագծերը և թե՛ բացահայտություն համարված հիշյալ մյուս նշանները, իրոք, կատարում են բացահայտման դեր: Բայց տրոհության բոլոր նշաններն էլ ունեն քերականական հարաբերություն դրսևարելու, իմաստային ու քերականական հարաբերություն բացահայտելու դեր, առաջին նրանք չէին ստեղծվի և չէին գործածվի: Ասենք, վերջակետը, որ ամենաանառարկելի տրոհության նշաններից է, իրենով նշած դադարով ցույց է տալիս նախադասության ավարտը, հնչերանգային մի հատկանիշ, որը առողջմասն հետ միասին ձևավորում է նախադասությունը: Դրանով իսկ վերջակետը գրավոր խոսքում, ուրեմն և նրանով նշված տրոհումը բանավոր խոսքում կից նախադասությունների կապ ու հարաբերություն են արտահայտում: Մինչդեռ բացահայտության նշանները, ինչպես նշեցինք վերը, իրենց դերը կատարում են՝ առանց ունենալու արտասանական, տրոհական նշանակյալ: Այդ պատճառով էլ ասում ենք, որ տրոհության

նշաններն արտահայտում են քերականական դեր ունեցող տրոհումներ:

Երկու խոսք՝ տրոհության նշանների արտահայտած դադարի մասին: Տրոհության տարբեր նշանների արտահայտած դադարները, բնականաբար, տարբերվում են իրարից: Բայց այդ տարբերությունը և ամեն մի նշանի արտահայտած դադարի չափը, ինչպես պահանջում են ոմանք, բացարձակացնել և արտահայտել մաթեմատիկական ճշտության հասնող բնութագրումով՝ հնարավոր չէ: Տրոհության տարբեր նշանների դադարի չափը որոշվում է նույն կամ նույնանման խոսքում գործածված տրոհության մյուս նշանների դադարի համեմատությամբ: Ստորակետի նշած դադարը սովորաբար բնութագրվում է *փոքր* բառով, միջակետինը՝ համեմատաբար *զգալի*, վերջակետինը՝ համեմատաբար *մեծ* բառերով: Կրկնում ենք, որ *փոքր, զգալի, մեծ* բառերը գործածվում են համեմատության կարգով: Ավելացնենք նաև, որ միևնույն նշանի արտահայտած դադարը կարող է տարբեր լինել խոսելու տարբեր իրադրություններում, տարբեր ոճերում:

Այնուհետև՝ տրոհումը սուկ դադար չէ, այլ դադարի և տրոհվող եզրերի յուրահատուկ հնչման զուգորդում՝ պայմանավորված տվյալ կառույցի բաղադրիչների քերականական հարաբերության բնույթով: Մեկական կամ բացահայտական արժեք ունեցող տրոհումը տարբեր է համադաս միավորների տրոհումից, վերջիններիս տարբեր աստիճաններն էլ՝ իրարից: Բացահայտչի ու բացահայտյալի տրոհումը փոքր դադարի և բացահայտյալի վերջին վանկի տոնի բարձրացման յուրահատուկ զուգորդում է: Շարահյուսորեն համագար միավորների տրոհման դեպքում համապատասխան դադարին (*փոքր, զգալի, մեծ*) զուգորդվում է շարահյուսորեն համարժեք բաղադրիչների նույնատիպ արտաբերում, որ նման է թվարկման հնչերանգին:

Այնպես որ կետադրական նշանների դասակարգումը կատարվում է հիմք ընդունելով նրանցից յուրաքանչյուրի առաջնային հատկանիշը, հիմնական կիրառությունները:

Անցնելով առաջանության նշաններին (*շեշտ, հարցական և բացականչական*)՝ նշենք, որ սրանք իրենց բնույթով ինքնատիպ են և որոշակիորեն սահմանազատված են կետադրության մյուս նշաններից: Դա պայմանավորված է նրանով, որ ի տարբերություն տրոհության և բացահայտության նշանների, սրանց առավել բնորոշ գիծը կարելի է համարել քերականական-իմաստային, արտգանության նշաններն ունեն կամային-վերաբերմունքային բնույթ: Հարցական, հրամայական (այդ թվում՝ հորդորական), բացականչական հնչե-

բանգները խոսողի կամքի, վերաբերմունքի դրսևորումներ են՝ տարբեր նպատակներով: Եվ այդ կամային վերաբերմունքները արտահայտվում են համապատասխան կետադրական նշաններով (ինարկե, նաև այլ միջոցներով):

Կետադրությունը կանոնարկելիս և կանոնները կիրառելիս պետք է նկատի ունենալ մի կարևոր հանգամանք: Եթե բառերի ուղղագրությունը բառին վերաբերող ինքնամփոփ բնագավառ է, ապա կետադրությունը շատ լայն ընդգրկում ունի և թափանցում է խոսքի ոլորտը: Իսկ խոսքը իր առարկայական ու վերաբերմունքային առումներով շատ բազմազան է ու բազմաբնույթ: Նրա կառուցման առարկայական օրինաչափությունները հաճախ խաչաձևվում են խոսողի վերաբերմունքի գործոնի հետ: Այս հանգամանքը զգալի չափով դժվարացնում է կետադրության կանոնարկումն ու կանոնների կիրառումը:

Դիտարկենք հետևյալ կապակցությունը.

Տոբը խեղդում էր նրանց կիսամերկ մարմինները: Խոշոր կայծերը անչրևի նման հեղեղվում էին նրանց գլխին: Խորասուզված իրենց գործի մեջ կարծես նրանք ոչինչ չէին զգում:

Այս ինքնուրույն նախադասությունները ներկայացնում են մեկ ամբողջական նկարագրություն, և նրանց մտքի սերտությունը թույլ է տալիս այս կապակցության ինքնուրույն նախադասությունները միացնել իրար՝ դարձնելով մեկ բարդ նախադասության բաղադրիչներ.

Տոբը խեղդում էր նրանց կիսամերկ մարմինները, խոշոր կայծերը անչրևի նման հեղեղվում էին նրանց գլխին, խորասուզված իրենց գործի մեջ կարծես նրանք ոչինչ չէին զգում:

Նաև կարելի է այդ բաղադրիչ նախադասությունները կապակցել որպես կիսանկախ միավորներ, որոնք իրարից բաժանվում են զգալի դադարով.

Տոբը խեղդում էր նրանց կիսամերկ մարմինները. խոշոր կայծերը անչրևի նման հեղեղվում էին նրանց գլխին. խորասուզված իրենց գործի մեջ կարծես նրանք ոչինչ չէին զգում:

Միևնույն բաղադրիչ նախադասությունների ինքնուրույնության տարբեր աստիճանները, դրանցով պայմանավորված՝ արտասանության տարբեր յուրահատկությունները, հատկապես տարբեր չափի դադարները, ինչպես տեսնում ենք, գրավոր խոսքում կարող են նշվել տրոհության տարբեր նշաններով՝ վերջակետով, ստորակետով, միջակետով: Այս ճիշտ տարբերակների ընտրության հարցում դեր է կատարում այն հանգամանքը, որ շարահյուսական միավորի ինքնուրույնության աստիճանը ոճական որոշակի արժեք ունի. լեզվական միավորի ինքնուրույնացումը միտքը շեշտելու միջոց է:

Այսպիսով՝

Բառական միևնույն կազմն ունեցող նախադասությունները տարբեր նշաններով տրոհելու հնարավորությունը ցույց է տալիս, որ գրավոր խոսքում տրոհության ամեն մի նշանի կիրառություն բանավոր խոսքում ունի քերականական, ոճական պատճառաբանվածություն, և ցանկալի է, որ բանավոր խոսքի իմաստային ու ոճական նրբությունները առավելագույնս հաշվի առնվեն գրավոր խոսքում:

Առողջանության նշանների կանոնարկման և կանոնների կիրառության հարցում կա այլ կարգի դժվարություն, որը պայմանավորված է խոսողի վերաբերմունքով, վերջինիս տարբեր երանգներով, նպատակի բնույթով: Այս հարցում դեր է կատարում նաև խոսքի իրադրությունը:

Համեմատենք հետևյալ երկու նախադասությունները.

Ելե՛ք, բույրիկներ, ելե՛ք չեք փղամարդկանց ամոթանք փվեք:

Վաչե՛ ե՛, Վասս՛ կ, Մուշե՛ դ... վե՛ր կացեք, փեսե՛ք օրը դադասպանի:

Միևնույն կառուցվածքն ունեցող այս երկու նախադասություններում հայերեն խոսքի ոճական նրբություններին վարպետորեն տիրապետող Դերենիկ Դեմիրճյանը գործածել է առողջանության տարբեր նշաններ՝ առաջին նախադասությունում՝ շեշտ, երկրորդում՝ բացականչական նշան: Առաջին նախադասությունը Սրբունի կոչն է, հորդորը, որով դիմում է իր կողքին գտնվող ոչտունի կանանց, իսկ երկրորդ նախադասությունը Մամիկոնյան մեծ տիկնոջ խոսքն է: Հիշենք այդ իրադրությունը, որին և համապատասխան

նում է խոսքը: Դավաճանության մասին լուրն առնելուն պես, գիշերային մռայլ խավարի մեջ Մամիկոնյան մեծ տիկինը աչքերը սևեռած, դողալիկ շրթունքներում ինչ-որ մրմունջներ՝ գնում էր դեպի Մամիկոնյանների տոհմական հանգստարանը: «Հանկարծ մի ոչ մարդկային, ավելի շուտ պատաված արծվի մի խուլ կոնչոց կտրեց քանձրացած լուսությունը», որով դիմեց Վարդանի հոր՝ Համագասպ Մամիկոնյանի շիրիմին, դիմեց հանգուցյալ Համագասպին...»: Եվ ապա «լուսությունը ավելի զարևուրելի եղավ...»:

Վաչե՛ ե՛, Վասս՛ կ, Մուշե՛ դ... վե՛ր կացեք, փեսե՛ք օրը դադասպանի»

Այս կարգի փաստերը, որոնք, ի դեպ, եզակի չեն, պետք է հաշվի առնվեն թե՛ կանոնարկման մեջ և թե՛ սովորողի, առհասարակ բոլորի գրավոր խոսքում, քանի որ գրավոր խոսքը գրական բանավոր խոսքի գրային պատկերն է, գրային արտահայտությունը:

Արդի հայերենի կետադրության թերություններից մեկը մի շարք դեպքերում ձևաբանական գործոնին առաջնություն տալն է շարահյուսականի, խոսքայինի համեմատությամբ: Այսպիսի դեպքերից է, օրինակ, հրամայական բարձևի, կրկնադիր համադասական շաղկապների պարտադիր շեշտադրության պահանջը, որ մինչև այժմ էլ տեղ է գտնում որոշ գրքերում և կետադրության պրակտիկայում: Կենդանի խոսքի դիտարկումները ցույց են տալիս, որ կրկնադիր շաղկապները շատ դեպքերում չպետք է շեշտադրել: Ահա շատ սովորական փաստերից մեկը.

Եվ չրկար ոչինչ, որ սիրտըս դյութեր՝

Ոչ սիրտ կարոտ, ոչ բախտի ծալավ,

Ոչ հարստության և մեծության բեռ:

(Վ. Տիրյան)

Ոչ... ոչ կրկնադիր շաղկապի շեշտումով այս անթերի, բարձրարվեստ, կենդանի խոսքը կինչեր անբնական, արհեստական, կխախտվեր բանաստեղծական տողերի ուղիղ, և այս ամենի հետևանքով կթուլանար խոսքի ներգործությունը:

Մեկ օրինակ էլ բերենք **և... և** կրկնադիր շաղկապով, որը նույնպես չի շեշտվում.

Եվ անմահ են քո հավքերը ամեն,
Եվ անմահ են քո ճանապարհները,
Եվ անմահ են քո քարերն ու ծառը,
Ըն դարը, տառը...

(Վ. Հակոբյան)

Այսպիսի դեպքերում պետք է հենվել գրական կենդանի խոսքի արտասանական օրինաչափության վրա:

Կետադրության բնագավառում կարևոր հանգամանք է ազգային ավանդույթների պահպանումը, եթե դրանք, իրոք, առավելություն ունեն այլ լեզուների կետադրության համեմատությամբ: Տարբեր լեզուներում գործող կետադրության ընդհանրությունների հետ միասին շատ լեզուներ ունեն յուրահատկություններ: Սա վերաբերում է նաև հայերենին:

Հիշենք, օրինակ, առոգանության նշանները համապատասխան բանի վրա դրվելը (ի տարբերություն այն լեզուների, որոնցում դրանք դրվում են նախադասության վերջում), բուք նշանը՝ բացահայտման դերով, կախման կետերի ու բազմակետի տարբերակումը: Վերջին տարիներին խախտվեցին բուքի, ինչպես և կախման կետերի ու բազմակետի կիրառությունների օրինաչափությունները: Դա սկսվեց հատկապես ռուսերենից կատարված թարգմանություններով (մասնավորապես մամուլում) և զգալի չափով տարածվեց նաև ինքնուրույն գրականության էջերում: Ավելին, նույնիսկ փորձ կատարվեց հիմնավորելու կախման կետերի և բազմակետի տարբերակման ավելորդությունը. իբր թե կախման կետերն ու բազմակետը նույն դերն են կատարում, դրվում են նախադասության բաց թողնված հատվածի փոխարեն և տարբերվում են մեկ կետով: Մինչդեռ ամեն մի աշակերտ գիտի, որ բազմակետը և կախման կետերը էապես տարբեր նշաններ են:

ա) Բազմակետով նշվում է մեջբերման որևէ մասի, բաղադրիչի կրճատված լինելը, իսկ կախման կետերի միջոցով հեղինակը ընթերցողին մղում է՝ զգալու, ապրելու չդրսևորված հույզ, զգացմունք, մտորում:

բ) Բազմակետը գործածվում է միայն մեջբերվող, իսկ կախման կետերը՝ թե՛ հեղինակային, թե՛ մեջբերվող խոսքում:

գ) Բազմակետի դեպքում կրճատված մասը տվյալ պարագայում ա-

վելորդ է համարվում ընթերցողի համար, իսկ կախման կետերով հեղինակը ոճահարություն կցային նպատակ է հետապնդում:

դ) Բազմակետը հիմնականում գործածվում է գիտական ոճում, մինչդեռ կախման կետերը գործածվում են գերազանցապես գեղարվեստական, հրապարակախոսական ոճերում:

ե) Բազմակետը արտասանական նշանակյալ չունի, իսկ կախման կետերը կիրառությունների մեծ մասում ունեն, երբ հույզը, մտածումը լրիվ չի արտահայտվում, ասելիքը մնում է առկախ, անավարտ, դա արտաբերվում է որպես նախադասության հնչերանգի, նախադասության կամ նրա որևէ մասի չավարտվածության նշում:

Մենք թերևս երկար կանգ առանք մեկ սխալի տեսակետի վրա՝ ցույց տալու համար, թե ոչ գիտական դիրքորոշումը ինչպիսի սխալների կարող է հանգեցնել տեսական ու գործնական հարցերում: Կետադրության հարցերը լուծելիս պետք է ուղենիշ ունենալ գրավոր խոսքի հնարավոր առավելագույն համապատասխանության ապահովումը բանավորի հանդեպ, օգնել հեղինակին, գրողին՝ խոսքի տրամաբանական, իմաստային, հուզական նրբությունները առավելագույնս հաղորդելու ընթերցողին: Սա պետք է նկատի ունենան նաև կետադրություն սովորեցնողն ու սովորողը:

Տրոհության նշաններ

Տրոհության նշաններն են վերջակետը (.), միջակետը (,), ստորակետը (,), բութը (˙), փակագծերը (()), որոնցով նշվում են խոսքի, նախադասության մեջ քերականական արժեք ունեցող տրոհումները, դարձերը:

1. Վերջակետը դրվում է՝

Ա. Ինքնուրույն նախադասության վերջում՝ արտահայտելով համեմատաբար մեծ դադար նախադասությունների միջև.

Օրինակ՝

*Բացվում էր օրը: Գյուղն արթնացել էր արևից առաջ:
Նոր թխած հացի բուրմունք էր գալիս:
Պարզորոշ լսվեց հորթուկին կանչող մի կովի բառայ:
Մի բահ զրնգաց՝ զարնվելով քարին:*

(Պ. Սևակ)

Ծանոթություն 1:

Վերջակետ չի դրվում այն նախադասություններից հետո, որոնք չեն կապակցվում խոսքի հետ, գործածվում են անկախ, որպես վերնագիր, պարբերականի, ստեղծագործության, նկարի անվանում, կոչ կամ ունեն տեղեկատու իմաստ:

Օրինակ՝

ա) Հավաքում են քեզ

*Հավատում են քեզ, իմ հայ ժողովուրդ,
Քեզ, որ լեռներում այս բարձրիկ ու լուրջ
Ապրել ես դարեր, դարեր մաքառել
Եվ քո կրակը միշտ վառ ես պահել...*

(Վ. Դավթյան)

բ) «Եթեում է Երևանը»

գ) Նկարում՝ դիմավորում են Արցախի ազատամարտիկներին

դ) Հաստատված է Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարության կողմից

ե) Հրատարակվում է 1932 թ. փետրվարի 25-ից

Ծանոթություն 2:

Վերջակետ չի դրվում նախադասության վերջում գործածված կախման կետերից հետո, որոնք կատարում են մահ վերջակետի դեր:

Օրինակ՝

*Ի՞նչ իմանաս, ի՞նչ կար այդ դահին մահ հոգում՝ չեստած հայրենի-
փի կարո՞՛ս, թե՞ էլի ուրիշ անընթացելի կարոսներ, սենչե՛ր, մարած ու մարվե-
լիք երազներ... ի՞նչ իմանաս...*

(Ս. Կապուսիկյան)

Բ. Տողասկզբում գործածվող վերնագրից, ծանոթություն, վարժություն, խնդիր, առաջադրանք և նման բառերից կամ նրանց թվահամարից հետո.

Օրինակ

ա) **Կատակերգություն:** Կատակերգությունը գրականության բուն երգիծական ժանրերից ամենախոշորն է:

(Գասազիր)

բ) **Ծանոթություն:** Գալ, տալ, լալ բայերն ունենում են վերջավորությամբ անկատար դերբայ չունեն: Դրանց անկատարի փոխարեն գործածվում են *գալիս, տալիս, լալիս* ձևերը:

(Գասազիր)

գ) **Առաջադրանք:** Վերհիշել բայի և նրա անդեմ ու դիմավոր ձևերի սահմանումները:

(Գասազիր)

դ) **Վարժություն 3:** Տրված գոյականներով ու ածականներով կազմել բառակապակցություններ՝ յուրաքանչյուր գոյականի հետ գործածելով համապատասխան ածական:

(Գասազիր)

Գ. Սատենագիտական ցանկում, տողատակում մատենագիտական ամեն մի ինքնուրույն հղումից հետո.

Օրինակ

Գրականություն
Աբեղյան Մ., Աբխազիայի ֆեոդալություն, Վաղարշապատ, 1906: Աբեղյան Մ., Հայոց լեզվի սեսություն, Երևան, 1965:

Դ Ուսումնական և այլ հարցեր, թեմաներ ներկայացնող բառերի, բառակապակցությունների միջև, որոնք հաջորդում են իրար.

Օրինակ

ա) **Էլեկտրական դաշ:** Էլեկտրական դաշի լարվածությունը: Կեսային լիցի դաշի լարվածությունը: Լարվածության գծեր:

(Ֆիզիկայի դպրոցական ծրագրից)

բ) **Բնական թվեր:** Պարզ և բաղադրյալ թվեր: Բաժանարար, բազմապատկիչ: Ընդհանուր բաժանարարներ: Ընդհանուր ամենափոքր բազմապատկիչ:

(Մաթեմատիկայի դպրոցական ծրագրից)

2. Միջակետը դրվում է՝

Ա. Բարդ համադասական նախադասության այնպիսի համադաս նախադասությունների միջև, որոնք կապված են առանց շաղկապի, ունեն զգալի ինքնուրույնություն և արտասանվում են զգալի դադարով.

Օրինակ

Դադարեց անձրևը, լուսինը վար նայեց սոխիակ լեռների կաղույս ձորերից, անսառաղախի աղջիկը բորբոքեց կրակը (Գ. Մ.):

Ծանոթություն:

Այսպիսի դեպքում որոշ դեր կատարում է կառույցի ընկալումը: Բաղադրիչ նախադասությունների առավել նվազ ինքնուրույնության, ուրեմն առավել փոքր դադարով տրոհվելու դեպքում դրանց միջև դրվում է ստորակետ, իսկ առավել մեծ ինքնուրույնության, ուրեմն մեծ դադարով տրոհվելու դեպքում՝ վերջակետ:

Օրինակ

Դադարեց անձրևը, լուսինը վար նայեց սոխիակ լեռների կաղույս ձորերից, անսառաղախի աղջիկը բորբոքեց կրակը:

Դադարեց անձրևը: Լուսինը վար նայեց սոխիակ լեռների կաղույս ձորերից: Անսառաղախի աղջիկը բորբոքեց կրակը:

Բ. Առանց շաղկապի կամ շաղկապական բառերի կապակցված այն նախադասությունների միջև, որոնցից մեկը մյուսի բացատրությունը, մեկնաբանությունն է կամ նշանակում է հետևանք, եզրակացություն.

Օրբխակ

Հգոր է Ալիսի մեջ բնադասական զգացողությունը. նա աղբում է, զգում է հողը, արտերը, եղբայրական մի բարությամբ համակված է դեղի բույսերը, թռչունները, կենդանիները:

(Ավ. Բասիակյան)

Ալիսին աղբում է, զգում է հողը, արտերը. հգոր է նրա մեջ բնադասական զգացողությունը:

Մենք ուսանում ենք. դեմք է Եսաբել:

Այս կամուրջը հմուտ վարդեսներ են կառուցել. կարող ենք վրասահ լինել, որ այն անվանված կծառայի սերունդներին:

Գ. Բարդ համադասական նախադասության այնպիսի համադաս նախադասությունների միջև, որոնցից առաջինը ընդհանուր դատողություն, նկարագրություն է պարունակում, իսկ հաջորդը կամ հաջորդները՝ դրա մասնավորումը կամ մասնավորումները.

Օրբխակ

Տարվա ամեն մի եղանակ իր յուրահասուկ ներկայացնակն ունի. անսառն աճանը դեղնակարմիր է դառնում:

Մանկահասակ երեխաները փորձում էին որևէ գործ անել. աղջիկը բակն ու սունն էր սվլում, զրան ջրում էր այգին:

Դ. Մեջբերվող ուղղակի խոսք ունեցող նախադաս հեղինակային խոսքից հետո.

Օրբխակ

Ավետիք Բասիակյանը գրել է. «Երանի՜ նրանց, ովքեր սովորում են և սովորեցնում»:

Ե. Առավելապես վերնագրերում այն բառերի, բառակապակցությունների միջև, որոնցից մեկն արտահայտում է մյուսի վերաբերյալ կամ նրա կապակցությամբ մասնավորում (համախորպես ենթավերնագիր), ընդհանրացում, լրացուցիչ միտք.

Օրբխակ

ա) «Հայաստանի Հանրապետություն. անկախացման առաջին ֆայլերը»

բ) «Հայոց լեզու. Եսաբելություն»

գ) «Երևան, բացվեց հայերենագիտական միջազգային երկրորդ գիտաժողովը»

Չ. Թվարկում նշող թվանշաններից, տառերից հետո.

Օրբխակ

Ժողովի օրակարգի հարցերն են՝

1. երկարեցիների հետ արվող աշխատանքը.

2. մարզական միջոցառումների նախադասացման ընթացքը:

Ժողովի օրակարգի հարցերն են՝

ա. երկարեցիների հետ արվող աշխատանքը.

բ. մարզական միջոցառումների նախադասացման ընթացքը:

Ծանոթություն:

Եթե թվարկում արտահայտող թվանշաններից կամ տառերից հետո կա փակագիծ, ապա միջակետ չի դրվում:

Օրբխակ

Ժողովի օրակարգի հարցերն են՝

- 1) երկտարեցիների հետ սարվող աշխատանքը.
- 2) մարզական միջոցառումների նախադասարանում ընթացքը:

Չերադրական աստիճանը կազմվում է՝

ա) ածականի դրական աստիճանի ձևին ավելացնելով **ամենա** նախածանցը.

բ) ածականի դրական աստիճանի ձևին ավելացնելով **ագույն** վերջածանցը:

Է. Այն թվարկվող միավորների միջև, որոնք արտահայտված են ծավալուն բառակապակցություններով կամ ունեն ստորակետով նշված ներքին տրոհումներ.

Օրինակ

Մենք տարբերում ենք ստորադասական շաղկապների երկու խումբ՝

1. նշանակային ուղղվածության շաղկապներ՝

- ա) մեկնական,
- բ) բացահայտության.

2. օբյեկտային ուղղվածության շաղկապներ՝

- ա) համեմատության,
- բ) կախման:

(Գ. Ջահուկյան)

Հոկտեմբերին՝

1. հողամասի հարթեցման ժամանակ վերին բերրի շերտը կույտավորել, հարթեցնել, սկսել դարավանդավորման աշխատանքները.

2. բերել համադասասխան ֆանակությամբ լիցքի հող, ցանկադասի համար անհրաժեշտ դարազաներ և սնկանյութ.

3. սեղանները նախադասարանում հողասարածքը, ձեռնամուխ լինել ծառասնկման աշխատանքներին:

(Չեռնարկ)

Ծանոթություն 1:

Եթե թվարկվող միավորները ամբողջական նախադասություններ են, ապա դրանցից յուրաքանչյուրից հետո սովորաբար դրվում է վերջակետ:

Օրինակ

Չմեռնուկը բնորոշող հատկանիշներն են՝

1. Ծանո ունի ուժեղ աճ, ոչ խիստ սաղարթ:
 2. Պտուղները մանր են կամ միջին մեծության, կլորավուն:
 3. Պտղամասերը հարթ է, դիմոլ, բաց կանաչ գույնի:
 4. Պտղամիսը սոխակ է, կլորալի, կոռոցի, ֆաղցրաթթվաբազ համով:
- (Չեռնարկ)

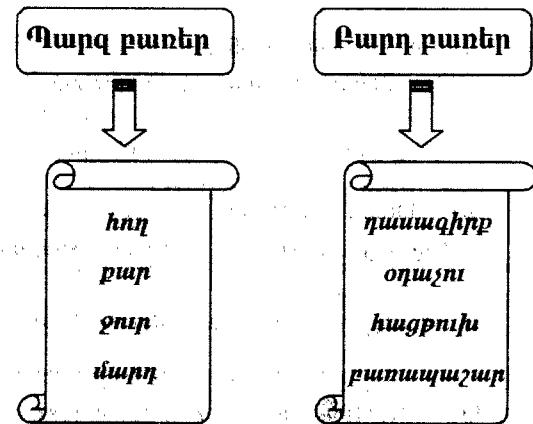
Ծանոթություն 2:

Կապակցված խոսքից դուրս՝ նոր տողից կատարվող սոսկական թվարկումների դեպքում տրոհության մշան չի դրվում:

Օրինակ

Հայաստանի սֆերոագործական միությունները

1. Հայաստանի գրողների միություն
2. Հայաստանի նկարիչների միություն
3. Հայաստանի ճարտարապետների միություն
4. Հայաստանի լրագրողների միություն

Ը. Անվանում, կոչ, հարցադրում արտահայտող բառերից, բառերի կապակցություններից, ինչպես և նախադասություններից հետո, որոնց հաջորդում է դրանց հետ ուղղակիորեն կապված, դրանց անմիջականորեն վերաբերող կարծիք, գնահատություն, եզրակացություն.

Օրինակ՝

ա) Միասնություն. ահա այն նշանաբանը, որով մենք դեմք է դեկավարվենք:

բ) Թումանյան, Իսահակյան, Տերյան, Վարուժան, Մեծահունգ. սրանք են իմ սիրած դասական բանաստեղծները:

գ) Միշտ նայել առաջ. սա բոլորիս դարձակամությունն է:

դ) Ո՞րն է ելիք. սա է մեր մտախոգությունը:

Թ. Կանոններից, սահմանումներից հետո, երբ դրանց անմիջապես հաջորդում է օրինակը՝ առանց օրինակ, ինչպես, այսպես և նման բառերի, ինչպես և ընդհանրական մտքից հետո, որին հաջորդում է թվարկում, հատկապես եթե գործածված են հետևյալ, ներքոհիշյալ և նման բառեր.

Օրինակ՝

Տեղի պարագան կարող է արտահայտվել տրական, բացասական, գործիական, ներգոյական հորվներով.

Գրե՛րը դասավորված են գրասեղանին: Նրանք վերադարձան Արցախից: Ավստրալիացիները տրանսն են մայրուղով: Դուրս օդը սառն է:

Պետք է տարբերել հետևյալ դեպքերը.

ա) Երեխան արաբը թույլ է սվել անգիսակցաբար:

բ) Նա սվյալ ֆայլը կասարել է նդասակադրված:

Ժ. Բառերի կրճատ գրված մասից հետո.

Օրինակ՝

Պրոֆ. Մ. Արեղյանը մեծ գրականագետ ու մեծ լեզվաբան էր:

Ծանոթություն 1:

Չափի միավորների անունների կրճատ ձևերը գրվում են առանց կետի, ինչպես՝ մ (մետր), կմ (կիլոմետր), դմ (դեցիմետր), սմ (սանտիմետր), գ (գրամ), կգ (կիլոգրամ), ց (ցենտներ), տ (տոննա), լ (լիտր), բ (բուլ), ժ (ժամ) և այլն:

Չափի միավորների կրճատ ձևերը գործածվում են թվանշանների հետ, իսկ բառերի հետ գործածվելիս դրանք չեն կրճատվում.

Օրինակ՝

Ավստրալիացի 4 ժ-ում անցավ 240 կմ: Քանի՞ կիլոմետր կանցնի նա 7 ժ-ում, եթե արագությունը մեծանա 5 կմժ-ով:

(Դասագիրք)

Ժամ բառը ժամանակի (ոչ ժամանակային չափի) իմաստով գործածվելիս կարող է կրճատվել, և այդ դեպքում կրճատման տեղում դրվում է միջակետ.

Հավաքը տեղի կունենա ժ. 9- ին:

Ծանոթություն 2:

Երբ կրճատումը կատարվում է բառի ոչ թե վերջից, այլ նրա ներքին ձայնավորների հաշվին, ապա նրա կրճատ ձևը գրվում է առանց միջակետի: Ինչպես՝ *պրն / պարոն /, մլն / միլիոն /:*

3. Մտրակետը դրվում է՝

Ա. Գերադաս և ստորադաս նախադասությունների միջև.

Օրինակ՝

Ասակետներն ակնածանքի զգացումով մտան այն տունը, որտեղ աղբիլ ու ստեղծագործել է մեծ բանաստեղծը:

Ես ճանփա եմ, որ տեղ հասնեմ,
Որ տեղ հասցնեմ մոլորվածին (Բ. Զ):

Այդ օրերին, երբ նա առավոտից մինչև ութ գիշեր նկարում էր,
նչ ուրիշ իրավունք չուներ խանգարել նրան:

Ծանոթություն:

Եթե ստորադասական շաղկապը գեղջված է, գերադաս և ստորադաս նախադասությունների տրոհումը սովորաբար կատարվում է բութով:

Օրինակ

Թվաց՝ երկինքը շողեր է շաղում:

Չգիտենք՝ երբ է տնկված, ում ձեռքով (Ավ. Իս):

Տեսան՝ սանը չի կարողանում ծառայել, խանութ սարան Գլխորին (Հ. Թ):

Բ. Համադաս նախադասությունների միջև, երբ սրանք կապակցված են առանց շաղկապի, հնչյուն նաև և-ից, ու-ից, կամ -ից բացի որևէ շաղկապով (իսկ, բայց, սակայն, մինչդեռ և այլն):

Օրինակ

ա) Անբջային կիսալույսով կամաց-կամաց իջնում է սրբազորը, նախիրը տուն է դառնում հանդից, վառվում են սննդի ճրագները (Ավ. Իս):

բ) Նա մարդկանց չի դասադասում, այլ սիրում է նրանց:

գ) Առակերտները երեկ լիքի գնային էֆսկուրսիա, սակայն վաս եղանակի դասճառով էֆսկուրսիան հեճաճովեց:

Գ. Եվ, ու, կամ շաղկապներով կապակցված համադաս նախադասությունների միջև, որոնք չունեն ընդհանուր ենթակա:

Օրինակ

ա) Տներում վառվում են ճրագները, և գյուղի վրա բացվում է դարձ, աստղազարդ երկինք (Ս. Խ):

բ) Նրանք վաղուց սղասում էին լույսը բացվելուն, և վերջապես լուսացավ:

գ) Ամեն օր նոր ու նոր լուրեր էին հասնում Արաֆսի ափի գյուղ, կամ հենց այդ գյուղում էին հորինվում լուրեր Առաֆելի մասին (Հ. Բ):

Դ. Նախադասության համադաս անդամների միջև, երբ սրանք կապակցված չեն և, ու, կամ շաղկապներով:

Օրինակ

ա) Երկում ստեղծվեց մի խառնակ, անորոշ, անսանելի վիճակ (Գ. Գ):

բ) Ռեճունյաց նախարարը եկել էր որսի՝ բարակներով, ծառաներով, զինվորներով (Գ. Գ):

Ե. Միջանկյալ բառերի, բառակապակցությունների, նախադասությունների և նախադասության հիմնական մասի միջև:

Օրինակ

ա) Իհարկե, նրա նման ես չեմ կարող դասնել (Հ. Թ):

բ) Եվ, սուկալի բան, կայծակի նման կիզիչ ու արագ մի ցնցում անցավ մարմնով (Վրբ. Փ):

գ) Նույն մտածողության մեջ է, ինչդեռ երևում է, նաև հայրս (Ս. Զ):

դ) Նա հանձն չառավ իր սխալները և, այնուամենայնիվ, փորձեց ուղղել դրանք:

Ծանոթություն:

Խոսքի մասերից միջանկյալ կիրառությամբ առավելապես հանդես են գալիս ձայնարկությունները, վերաբերականների մի մասը:

Օրինակ

ա) Ա՛խ, ինչ երջանիկ կյանք կլինի դա (Ռ. Գ):

- բ) Հե՛յ, բացվեցե՛ք, ամուր փակեր (Հ. Թ.):
- գ) Օ՛, այո՛, անգղը մեզ մոտ է արդեն,
Իր սև ստվերը տարածել է սուրբ Մասի փեշերին (Ռ. Գ.):
- դ) Ո՛չ, մենք չենք բաժանվի միմյանցից (Բ.):

Որոշ ձայնարկություններ կարող են իմաստային յուրահատուկ գործածությամբ կապվել այլ բառի հետ և չտրոհվել:

Օրինակ՝

- ա) Ա՛յ ղա, էդ անսեր ճիճուները կոսուվեցին (Հ. Թ.):
- բ) Ա՛յ քե սառնամախի է:
- գ) Վա՛յ նրան, ով հե՛ս է մնում ժամանակից:

2. Կոչականի և նախադասության հիմնական մասի միջև.

Օրինակ՝

*- Հայրիկ, ինչու՞ ետ չդարձան
էն քաջերը սիրատենչ,
Մի՞՞քե, հայրիկ, ինձ մոռացան,
էլ չեն քերի հուրե՛ անշեք:*

(Հ. Թումանյան)

Սեղեսնքերի մեկը, սիրելի՛ երեխաներ, կդառնա ձեր կյանքի ամենահիշարժան օրերից մեկը:

Է. Կրկնադիր և...և, քե...քե, կամ...կամ, ոչ...ոչ շարկապներով կապակցված բառերի, նախադասությունների միջև.

Օրինակ՝

- ա) Նա կարգադահ է ամենուրեք՝ քե՛ դպրոցում, քե՛ դրսում:
- բ) Նրանք որոշել են ամռանը հանգստանալ կամ Սևանում, կամ Դիլիջանում, կամ Լոռիում:
- գ) Նրանք և՛ սեսում էին ամեն ինչ, և՛ ոչինչ չէին հասկանում:

Ը. Միջադաս տրոհված դերբայական դարձվածից առաջ և հետո.

Օրինակ՝

Նրանք, ավարտելով իրենց աշխատանքը, սկսեցին օգնել ընկերներին:

Ասկերսները վերադարձան ամառային արձակուրդներից և, դուրսի դահլիճում հանդիպելով ուսուցիչների հետ, հուզիչ դաժիտ ասրեցին:

Թ. Ըստ, նայած, համապատասխան, համաձայն, հակառակ, հանդերձ և նման կապերով ձևավորված հիմունքի ու զիջման միջադաս պարագաներից առաջ և հետո.

Օրինակ՝

ա) Ճանքարում հանգստացողները, ղեկի հասուկ կարգադրության համաձայն, ղիշի մասնակցեն մոսակա անսառը փսած ու չուցած ճյուղերից մաքրելու աշխատանքներին:

բ) Լեռնագնացները, չնայած դժվարին տեղանքին ու անբարենդաս տեղանակին, հաջողությամբ ավարտեցին նախատեսված արշավը:

Ճ. Բացահայտչից հետո, եթե նախադասությունը շարունակվում է.

Օրինակ՝

ա) Վաղը մենք՝ կանայք, կմեկնենք գավառները և նոր զոհաբերություններ կհավաքենք (Ա. Խ.):

բ) Չմեռային արձակուրդները՝ հունվարի 1-10-ը, մենք կանցկացնենք Շաղկաձորում:

գ) Նրան՝ որդես մարզիկի, բոլորս բարձր ենք գնահատում:

Ծանոթություն 1:

Բացահայտչից հետո ստորակետ չի դրվում՝

1. Երբ հասկացուցչի բացահայտչին հաջորդում է նրանից տարբեր հորվով բառ, որը չի կարող շփոթվել բացահայտչի հետ:

Օրինակ

Մեծասողանդ դերասանի՝ Վահրամ Փափազյանի արվեստը միշտ հիացնում էր և դասնառնել բոլորիս:

Եթե այդպիսի բացահայտչին հաջորդում է նույն հորվով դրված բառ, որը կարող է շփոթվել բացահայտչի հետ, ապա այդ քյուրիմացությունը կանխելու համար բացահայտչից հետո դրվում է ստորակետ:

Օրինակ

Առոժի՝ ընկերոջս, որդու կազմակերպվածվությունը հիացրել է բոլորին:

Այստեղ բացահայտչին է **ընկերոջս** բառը, իսկ առանց ստորակետի՝ բացահայտիչը կլինի **որդու**-ն:

2. Երբ բացահայտչի հետ գործածված է հետադաս կապ.

Օրինակ

Այս ամենը բոլորիս՝ ձեզ և մեզ համար կասարվածի միայն մի մասն է: Նա իր մոր՝ ողորտ առաջին խորհրդասուի հետ էլ խորհրդակցեց:

3. Երբ տրամաբանական շեշտը բացահայտչի վրա ընկնելու պատճառով ստորոգյալի հանգույցը կամ օժանդակ բայը դրվում է բացահայտչից հետո.

Օրինակ

Ժամանակակից հայ երաժշտությունը մեծ կոմպոզիտորին՝ Կոմիտասին է դարձրել իր զարգացման մի շարք կողմերով:

Ամռանը՝ ամենաարևոտ օրերին է նա սիրում նստել դարձեղան:

4. Երբ բացահայտչին հաջորդում է հավելական էլ շաղկապը:

Օրինակ

Մեր դասարանի ավագը՝ Լիլիթն էլ այդ կարծիքին է:

Ծանոթություն 2:

Բացահայտչից հետո ստորակետ չի դրվում, եթե նույն տեղում պահանջվում է դնել բուք կամ միջակետ:

Օրինակ

Փողոցում հանդիպեցի դորոցական ընկերոջս՝ Արամին՝ գրեթե կատրոցը ձեռքին:

Դորոցի բակում տեսա նոր սնօրենին՝ Գրիգոր Գալստյանին՝ իմ դորոցական ընկերոջը՝ Երջադասված առակներով:

Ամբողջ ընթացքին անհամբեր սղասում էր հյուրերին՝ արժանատի միջ նոր վերադարձած ազգականներին. գրեթե հինգ շաբաթ չէին տեսել:

ԺԱ. Մեկնական բառից առաջ.

Օրինակ

Արժանատի մեզն ուղևորվեց դեղի վեցերորդ աշխարհամաս, այն է՝ Անտարկտիդա:

ԺԲ. Մատենագիտական աղբյուրի նկարագրության մեջ ներկայացվող տվյալների միջև.

Օրինակ

Ալ. Շիրվանզադե, Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 8, Երևան, 1951, էջ 421:

4. Բուքը դրվում է՝

Ա. Բացահայտյալի վրա՝ բացահայտչից անջատելու համար:

Օրինակ

ա) Մենք՝ երիտասարդներս, լավ գիտենք մեր դարձականություններն ու խրավունքները:

- բ) Անճուճ եր միայն բերդի բազուկին՝ Փառանձեմը (Ք):
- գ) Հանդիպումը տեղի կունենա մարտի 1- ին՝ կիրակի օրը:
- դ) Հանրահավաքը տեղի ունեցավ Երևանում՝ Ազատության հրապարակում:
- ե) Հակոբին՝ որդես մասնագետի, բոլորը հարգում են:

Ծանոթություն:

Երբ մասնական քացահայտիչը գործածվում է նախադաս, բուրբ դրվում է նրա վրա:

Որդես մասնագետի՝ Հակոբին բոլորը հարգում են:

Բ Նախադաս և հետադաս տրոհված դերբայական դարձվածների և նախադասության հիմնական մասի միջև.

Նախադաս դերբայական դարձվածի տրոհման այս կանոնը վերաբերում է նաև այն դեպքերին, երբ դերբայական դարձվածը հաջորդում է շաղկապին:

Օրինակ

ա) Հաջողությամբ ավարտելով օրվա աշխատանքը՝ նրանք գոհ վերադարձան տուն:

բ) Մեր դուրսն ամեն ինչ անում է՝ հաղթելու առաջիկա մրցումներում:

գ) Նրանք վերջապես հասկացան, որ իրենց թույլ սված սխալները համառոտ են չընդունելով՝ կկանգնեն փակուղու առջև:

Ծանոթություն 1:

Բարդ նախադասության մեջ դերբայական դարձվածի շարադասությունը որոշվում է ամեն մի բաղադրիչ նախադասության մեջ՝ առանձին վերցրած:

Օրինակ

Նա զարմացավ՝ այդ գյուղում հանդիպելով իր հին ընկերոջը և սկսեց մանրամասն հարցափորձ անել: (Եսադաս)

Գարնան արևի ջերմությունից բողբոջները սկսել էին բացվել, կիսահալ ձյան շերտը ճեղքելով՝ իրենց գլխիկներն էին բարձրացնում ձնծաղիկները: (Նախադաս)

Ծանոթություն 2:

Միջադաս տրոհված դերբայական դարձվածը նախադասության մյուս անդամներից բաժանվում է ստորակետերով:

Օրինակ

Նրանք, հաջողությամբ ավարտելով օրվա աշխատանքը, գոհ վերադարձան տուն:

Միայն է «Նրանք հաջողությամբ ավարտելով օրվա աշխատանքը՝ գոհ վերադարձան տուն» տարբերակը. ենթական չի կարող մտնել դերբայական դարձվածի մեջ:

Ծանոթություն 3:

Շաղկապին հաջորդող նախադաս դերբայական դարձվածը, որը տրոհվում է բուրով, կարելի է տրոհել նաև ստորակետերով:

Օրինակ

Նրանք վերջապես հասկացան, որ, իրենց թույլ սված սխալները համառոտ են չընդունելով, կկանգնեն փակուղու առջև:

Գ. Ըստ, նայած, համապատասխան, համաձայն, հակառակ, հանդերձ, չհաշված և նման կապերով ձևավորված նախադաս ու հետադաս տրոհված հիմունքի ու զիջման պարագաների և նախադասության մյուս անդամների միջև.

Օրինակ

ա) Ըստ դրոշմի սնտեքսի կարգադրության՝ մեր ամառային արձակուրդի մի մասը դեռ է հասկացնենք դաժնային աշխատանքներին:

բ) Չնայած վաստողությանը՝ նա գալիս է աշխատանքի:

գ) Հակառակ իր հայացքներին՝ Սմբատը համաձայնություն էր սվել:

դ) Նա գալիս է աշխատանքի՝ չնայած վաստողությանը:

ե) Սմբատը համաձայնություն էր սվել՝ հակառակ իր հայացքներին:

Ծանոթություն:

Նշված պարագաները միջադաս գործածության դեպքում նախադասության մյուս անդամներից բաժանվում են ստորակետով:

Օրինակ

ա) Նա, չնայած վաստողությանը, գալիս է աշխատանքի:

բ) Սմբատը, հակառակ իր հայացքներին, համաձայնություն էր սվել:

Դ. Անորոշ առումով թվարկված հետադաս բազմակի ենթականերից առաջ.

Օրինակ

ա) Հայաստանի Հանրապետության մեծ քաղաքներն են՝ Երևան, Գյումրի, Վանաձոր:

բ) Նրա դավանած սկզբունքներն են՝ ազատություն, արդարություն, մարդասիրություն:

Ե. Թվարկմանը նախորդող բառի վրա, եթե թվարկմանը նախորդում է բառ կամ բառակապակցություն կամ թվարկվող միավորները բառեր կամ բառակապակցություններ են.

Օրինակ

ա) Հայ դրոշմային ընկերության համագումարը՝

1) որոշում է ընկերության գործունեության հիմնական ուղղությունները.

2) հաստատում է ընկերության կանոնադրությունը, անհրաժեշտ փոփոխություններ և լրացումներ մտցնում նրա մեջ.

3) ընտրում է ընկերության կենտրոնական վարչություն և կենտրոնական վեբսուգիչ հանձնաժողով:

բ) Հայ դրոշմային ընկերության համագումարը որոշեց՝

1) ընկերության գործունեության հիմնական ուղղությունները.

2) ընկերության վարչության կազմը.

3) ընկերության տեղական մարմինների ընտրության կարգը:

Ծանոթություն:

Թվարկմանը նախորդող բառից հետո դրվում է միջակետ, եթե թվարկմանը նախորդում է նախադասություն, և թվարկվող միավորները նախադասություններ են:

Օրինակ

Անձնանունների ցանկը կազմելիս հիմք են ընդունվել հետևյալ ընդհանուր սկզբունքները.

1. Ժամանակակից հայերենի անձնանունները ռուսերեն արտահայտվում են ոչ թե գրադարձությամբ, այլ տառադարձության սկզբունքով:

2. Հայերենի այն հնչույթները, որոնք չունեն ռուսերեն համարժեքներ, տառադարձում են նրանց ըստ հնարավորին առավել մոտ հնչույթներ արտահայտող տառերով:

3. Հայերեն անձնանունները ռուսերեն տառադարձելիս նկատի են առնվում ռուսերենի գրության և ուղղագրության կանոններով պայմանավորված սահմանափակումները:

Ձ. Նախադասության մեջ իրար հետ չկապվող, բայց իրար հաջորդող կամ իրար մոտիկ գտնվող բառերից առաջինի վրա՝ երանգ իմաստային շփոթումը կանխելու համար.

Օրինակ՝

Գանդաղ ու անկասելի՝ այգեսանը վերածվում էր գյուղի:
Պասահական չէ, որ նրա՝ Օսական գյուղում գտնվող համեստ
չիրինն այսօր էլ հայ ժողովրդի արություն արքոն է (**Գ. Էմին**):

Է. Թվարկում արտահայտող նախ, ապա, առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և նման այլ բառերի վրա.

Օրինակ՝

Մեր դասարանի հաջողությունների մեջ դեր են կատարում
սարբեր դասճառներ. նախ՝ մենք լավ ենք գիտակցում և կատարում
մեր դասականությունները, ապա՝ մենք սովորություն ունենք իրար
օգնել մակ մեր դիտարկություններով, հենց որ դրա կարիքը լինում է:

Ը. Մեկնական այսպես, այսպիսով, այն է, այսինքն, որոնք են, օրինակ և նման բառերի վրա.

Օրինակ՝

ա) Գործարանում շատ բան է արվում վերակառուցման ուղղությամբ: Օրինակ՝ ճիշտ է կազմակերպվում արտադրությունը, հասուկ հսկողություն է սահմանված արտադրական ցուցանիշների վրա:

բ) Առեղծված է մեր սիրտը, այսինքն՝ մեր զգացմունքների մեծ ու խորունկ աշխարհը (**Ա. Վ. Իս.**):

Ծանոթություն 1:

Մեկնական բառից առաջ նույն նախադասության մեջ սովորաբար դրվում է ստորակետ:

Օրինակ՝

Արժանատի մտքերով և զգացողությամբ աշխարհամաս, այն է՝
Անսարկիդա:

Ծանոթություն 2:

Այսպիսով, ուրիշ, օրինակ և նման մեկնական բառերը միջադաս գործածության դեպքում ընկալվում են որպես միջանկյալ բառեր և առնվում են ստորակետերի մեջ:

Օրինակ՝

ա) Բոլոր ելույթ ունեցողները, այսպիսով, հանգեցին նույն եզրակացությանը:

բ) Մեր դասարանը, օրինակ, այս օրի լավ նախաձեռնություններ է հանդես բերում:

Թ. Նախադասության զեղչված անդամի կամ զեղչված բառի փոխարեն.

Օրինակ՝

ա) Մենք աշխատում էինք դպրոցամերձ հողամասում, նրանք՝ արհեստանոցում:

բ) Անահիսն ուսանողուհի է, իսկ Լիլիթը՝ աշակերտուհի:

գ) *Ամեն տեղ առաջինն է, քնելիս՝ վերջինը,
Մարմնացած ջանք է նա կարծես,
Մի ձեռքը՝ չիբուխին, մի ձեռքը՝ մաճին է,...*
Նկարիչ, կանչում է նա մեզ:

(**Հ. Մահյան**)

դ) Մեկը՝ թելադրում, մյուսը գրում է:

ե) Կարծում են՝ ամեն ինչ կվերջանա բարեհաջող:

գ) Գնացքից իջած ուղևորը քայլեց դեպի կայարանի շենքը՝ ձախ ձեռքին բռնած մի ճամպուուկ, աջ ձեռքին՝ մի մեծ պայուսակ:

Ժ. Վերնագրային և անկախ գործածություն ունեցող այլ արտահայտություններում զեղչված բառի փոխարեն.

Օրինակ

ա) Մշակույթի զարգացմանը՝ մեծ ուշադրություն:

բ) Խաչատուր Աբովյանը՝ հայ նոր գրականության հիմնադիր:

ԺԱ. Շատ հակիրճ, առավելապես մեկ բառով արտահայտված մեջբերվող ուղղակի խոսքից առաջ, երբ այն գրվում է առանց չափերտների.

Օրինակ

Միրոս կարոտով կանչում է քեզ՝ ե՛կ (Վ. Տ.):

Արամն ասում էր՝ մնա՛, բայց ես չկարողացա կասարել նրա խնդրանքը:

ԺԲ. Կապակցված խոսքից դուրս գործածվող տեղեկատու արտահայտություններում տեղեկույթ պահանջող բառի կամ բառակապակցության վրա.

Օրինակ

ա) Տնօրեն՝ Մ. Հովնանյան

բ) Խմբագիր՝ Ա. Գևորգյան

գ) Հանձնաժողովի նախագահ՝ Մ. Գասպարյան

դ) Գործ՝ Մ. Մարյանի

ե) Նկարում՝ Երևանի մարզահամերգային համալիրը

զ) Սկիզբը՝ ժամը 20-ին

է) Մուսֆը՝ բակի կողմից

ԺԳ. Վերջադաս նպատակի պարագայից առաջ, եթե այն անմիջաբար չի հաջորդում ստորոգյալին.

Օրինակ

ա) Առավոտյան գյուղի հարսները գնում էին աղբյուրը՝ ջրի:

բ) Ուշ երեկոյան գորախմբի հրամանատարները հավաքվեցին իշխանի վրանում՝ ամրոցի գրեղ նախապատրաստելու համար:

Ծանոթություն:

Եթե վերջադաս նպատակի պարագան տրական հոլովով դրված անորոշ դերբայով (առանց կապի) դերբայական դարձված է, ապա տրոհվում է՝ անկախ վերը նշված հանգամանքից:

Օրինակ

Արվեստի նշանավոր գործիչներ և բազմաթիվ արվեստագետներ էին հավաքվել նշելու մեծ նկարչի հոբելյանը:

5. Փակագծերի մեջ են առնվում՝

Տեղեկատու, մեկնական իմաստ արտահայտող մերդրյալ բառերը, բառերի կապակցությունները, նախադասությունները, որպես մնուշ բերվող նշանները.

Օրինակ

ա) Ալեքսի Իսահակյանը ծնվել է 1875 թ. հոկտեմբերի 30-ին Ալեքսանդրապոլում (այժմ՝ Գյումրի):

բ) Բաֆֆին (Հակոբ Մելիք-Հակոբյան) հայ տասնավիղասանությունը բարձրացրեց նոր ասիճանի:

գ) Երևում է, որ շուրթը հանել է, գեսն անցել (հավանաբար սղանված բաղերը հավաքելու համար) ու մինչև հագնելը սառել (Վ. Ա.):

դ) Եվ անկարող եմ նաև ֆրջալ (ֆրիջի համար ուժ է հարկավոր) (Պ. Ա.):

ե) Այդ թեման մեծ ուժով հնչեց Թումանյանի «Իմ երգը» (1916 թ.) բանաստեղծության մեջ:

զ) Կախման կեսերը (...) դեռ էլ արթնելի բազմակեսից (....):

Բացահայտության նշաններն են չակերտները (« »), միության գծիկը (-), անջատման գիծը (—), կախման կետերը (...), բազմապնդը (....), ենթամնան (~), ապաքարցը (°), որոնք նպաստում են նախադասությունների մտքի, բառերի իմաստների, բաղադրիչների հարաբերության ճիշտ ընկալմանը:

1. Չակերտների մեջ են անվում՝

Ա. Մեջբերվող ուղղակի խոսքը.

Օրինակ՝

ա) Իսահակյանն ասել է . «Մարտիրոս Մարյանի արվեստը բովանդակ աշխարհինն է, սիրելի է բոլորին»:

բ) Գուրյանը մեզ իր օրինակով մեծնացրեց այդ «մելամաղձոս լճակ»-ին, ինչպես նաև սովորեցրեց «գրավիլ, լուել ու խոկալ» (Պ. Ա.):

Ծանոթություն 1:

Մեջբերվող են դիտվում նաև այնպիսի նախադասությունները, որոնք թեև իրականում ասված չեն, բայց հեղինակը վերագրում է որևէ մեկին ընդհանրապես կամ տվյալ պահին նրա համար դրանք համարելով բնորոշ:

Օրինակ՝

Նրա (Բեն. — Բ. Ներսիսյանի՝ «Իմ սիրը լեռներում է» տիեսում)

դահվածքն ու ֆայլվածքը, նրա շարժումն ու ձայնի ելևէջները, նրա ամբողջ վարձագիծը յիսի, վերջիվերջո, մի բան ասեմ. «Փողը դեռ ամեն բան չէ»:

Նա ծնվել է, ցատաղելով աղյուս է, որդեսգի հասաստի, որ «երգերն էլ են կարևոր» Այնինչ նրա վերջին ժողիսի բարգմանությունը կարող է նուանակել մի հակասամարանական բան՝ այն, որ «փողը ոչինչ է» «Լականը հացը չէ»:

(Պ. Սևակ)

Ծանոթություն 2:

Եթե պահպանվում է մեջբերվող խոսքի հարաբերական ինքնուրույնությունը, ապա այն սկսվում է մեծատառով, իսկ եթե մեջբերվող խոսքը քերականորեն ձուլվում է հեղինակային խոսքի մեջ, սկսվում է փոքրատառով, ինչպես երևում է քերված վերջին երեք օրինակներից:

Բ. Գրական երկերի, գիտական աշխատությունների, հողվածների վերնագրերը, արվեստի ստեղծագործությունների, թերթերի, հանդեսների անունները խոսքում մեջբերվելիս.

Օրինակ՝

Նա մեծ ոգևորությամբ արձատանեց Ե. Չարենցի «Ես իմ անուր Հայաստանի» չֆնաղ բանաստեղծությունը: «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, «Գարուն» հանդես, «Հայոց լեզու» դասագիրք, Երվանդ Քոչարի «Սասունցի Գավիթ» արձանը, Գրիգոր Խանգյանի «Հայոց այբուբեն» ստեղծագործությունը:

Ծանոթություն:

Մատենագիտական ցանկերում, տողատակերում, ներդրյալ հղումներում գեղարվեստական երկերի, գիտական աշխատությունների, հողվածների վերնագրերը քերվում են առանց չակերտների:

Օրինակ

- ա) Դ. Գեմիրճյան, Վարդանանք, Ա, Երևան, 1955:
- բ) Մարդկային գոյի խորհուրդը բննող... մոնումենտալ դրական հետաքննություն և Օհան ամին (Ավ. Իսահակյան, Համբերանքի չիբուխը):

Այս նույն պարագաներում չափերտների մեջ են առնվում ամսագրերի, հանդեսների, լրագրերի, այլ պարբերականների ամունները և այն աշխատությունների, գրքերի վերնագրերը, որոնք հիշատակվում են առանց հեղինակի անվան.

Օրինակ

- ա) «Նոր», 1990, հ. 5:
- բ) «Ավանգարդ», 1986, հ. 21:
- գ) «Հայոց լեզուն և գրականությունը դրոշմում», 1988, հ. 5, էջ 42:
- դ) Այդդեա են մասնավորապես բնութագրող, ծաղիկների և բարդիների, անտառի և անձրևի մասին գրված երգերը («Երեք բարդի», «Կարմիր կակաչ», «Հովվերգություն», «Գարնան անձրև է խոսում», «Մեր գեյ Եսենհին» և այլն):

(Չեռնարկ)

Գ. Ընկերություններին, հիմնարկներին, ձեռնարկություններին տրվող պայմանական անունները, սարքերի, մեքենաների մականիշները.

Օրինակ

«Լույս» հրատարակչություն, «Անի» հյուրանոց, «Մասիս» գործարան, «Երևան» կինոթատրոն, «Վոլգա» ավտոմեքենա, «Արագած» սառնարան, «Մոյուզ - 6» սիեգերանավ:

Ի. Դեզնական, ժխտական իմաստով գործածված բառերը, արտահայտությունները.

Օրինակ

- ա) Բանարկյալներին մի կարճ դաս հանում էին բանիսի բարձր դարիստներով դասած բակը «գրոսսանքի» (Ավ. Իս):

- բ) Նա Ես «համես» է, ամբողջ օրն իր գովքն է անում:
- գ) Այդ «անմեղ գառից» հարկավոր է մի քիչ զգույշ լինել:

Ե. Բառը, լեզվական միավորը, որը հիշատակվում է խոսքում, և նրա մասին որևէ բան է ասվում.

- ա) «Հայրեն» բառը ծագում է «հայ» և ոչ թե «հայր» արմատից (Պ. Ս):
- բ) «Վարկաբեկել» բառը կազմված է «վարկ» և «բեկել» բաղադրիչներից:
- գ) «Լուսացավ», «Անձրևում է» նախադասություններն անենթակա են:

Ծանոթություն:

Նույն պարագայում վկայվող բառի, միավորի առանձնացումը կարող է կատարվել նաև ընդգծմամբ, քան շարվածքից տարբեր տառատեսակով, մասնավորապես շղատառով:

Նունը՝

- ա) Հայրեն բառը ծագում է հայ և ոչ թե հայր արմատից:
- բ) Վարկաբեկել բառը կազմված է վարկ և բեկել բաղադրիչներից:
- գ) Լուսացավ, Անձրևում է նախադասություններն անենթակա են:

2. Միության գծիկով գրվում են՝

Ա. Նույն բառի կրկնությամբ (անհնչյունափոխ կամ հնչյունափոխված) կազմված բարդ բառերը. գույգ-գույգ, արագ-արագ, կամաց-կամաց, մեկ-մեկ, ուշ-ուշ, մանր-մունր, ոլոր-մոլոր, պարապ-սարապ և այլն:

Ծանոթություն 1:

Այն կրկնավոր բարդ բառերը, որոնց բաղադրիչներից մեկը բարացած քերականական ձև է, գրվում են առանց գծիկի՝ միասին. *տննպուն, գյուղեգյուղ, բերնեբերան, փարեցփարի* և այլն:

Ծանոթություն 2:

Կրկնությամբ կազմված այն կապակցությունները, որոնց թեքված բաղադրիչի հոլովական իմաստը գիտակցվում է, գրվում են առանց գծիկի՝ անջատ. *բաղաբից բաղաբ, գյուղից գյուղ, երկրից երկիր, չեռք չեռքի* և այլն:

Բ. Միևնույն խոսքի մասին պատկանող բառերի այն միացությունները, որոնք, առարկան, անձը, իրը, երևույթը բնութագրելով կամ ներկայացնելով տարբեր կողմերից, արտահայտում են մեկ հասկացություն կամ համոզես են գալիս որպես մեկ անուն.

Օրինակ

ա) Ինժեներ-մեխանիկ, տուն-քանգարան, վագոն-ռեստորան, հյուսիս-արևելք, հարավ-արևմուտք, կիլովասս-ժամ, լիս-վայրկյան, մեքենա-օր,

բ) ասել-խոսել, ուտել-խմել, գնալ-գալ, լինել-չլինել,

գ) Սալիկով-Շչեդրին, Դուրյան-Արմենյան, Էլզաս-Լոթարինգիա,

դ) ապկերտ-ապկերտուհի, ուսանող-ուսանողուհի, ուսուցիչ-ուսուցչուհի, բանվոր-բանվորուհի,

ե) ազգային-ազանագրական, հասարակական-ֆաղափական:

Գ. Բառերի այնպիսի միացությունները (առաջին բառի վերջածանցի կրճատումով), որոնք արտահայտում են տարբեր կողմերի (չեզոքների, ժողովուրդների, պետությունների) հարաբերություններ.

Օրինակ

ա) հայ-ռուսերեն, ֆրանս-գերմաներեն, ռուս-լաթիներեն,
բ) հայ-վրացական, հայ-իսրայական, ռուս-գերմանական,
գ) գերմանա-իսրայական, եգիպտա-սիբիրական և այլն:

Ծանոթություն 1:

Լեզվագրական, ֆիզիկամաթեմատիկական, պատմաաշխարհագրական, դրամատիկական, նյութափոխանիկական, ռազմածովային, քառաբերականական, ուսումնադասարանական, աղեսպանդրասային և նման կազմությամբ մեկ միասնական գաղափար արտահայտող բառերի բաղադրիչները, որոնցից առաջինի վերջածանցը լրիվ կամ մասամբ ընկել է, գրվում են առանց գծիկի՝ միասին:

Ծանոթություն 2:

Այն կապակցությունները, որոնց առաջին բաղադրիչն արտահայտված է որոշիչի դեր կատարող ածականով կամ գոյականով, գրվում են առանց գծիկի՝ անջատ:

Օրինակ

ա) այ կարմիր, բաց դեղին, բաց կապույտ, մուգ կարմիր,

բ) Նոր Ջեյսնդիա, Նոր Նախիջևան, Մեծ Պարնի, Վերին Թալին, Հեռավոր Արևելք, Փոքր Ասիա:

Այստեղ նշված տեղանուններից կազմված ածականները և գոյականները գրվում են միասին:

Օրինակ

Նորզելանդական, հեռավորարևելյան, փոքրասիական, մեծպարնեցի, վերինբալխիցի և այլն:

Ծանոթություն 3:

Անձի անվան և նրա գործունեությունն այս կամ այն առումով բացահայտող գոյականի կապակցությունը գրվում է առանց գծիկի՝ անջատ:

Օրինակ

Թումանյան քննադատը, Շիրվանզադե դրամատուրգը, Բաֆֆի վիպասանը:

Գ. Որևէ անունից (կամ ազգանունից) և տեր, մեյիք, միրզա ու նման բաղադրիչներից կազմված անձնանունները (կամ ազգանունները), երբ նշված բաղադրիչներն արտասանվում են առանձին. օրինակ՝ Տեր-Գաբրիելյան, Մեյիք- Մուսյան, Միրզա-Ավագյան և այլն:

Ծանոթություն 1:

Նշված բաղադրիչներն անձնանվան (կամ ազգանվան) մյուս բաղադրիչների հետ միասին արտասանվելու դեպքում գրվում են առանց գծիկի՝ միասին:

Օրինակ

Մեյիքսեք (յան), Բեկնազարյան, Միրզախանյան, Միրզաբեկյան և այլն:

Ծանոթություն 2:

Տեր, մեյիք և նման բառերը հատուկ անվան հետ որպես որոշիչ գործածվելիս գրվում են առանձին.

Օրինակ

Տեր Մահալ, մեյիք Ավան և այլն:

Ե. Ինչ դերանունով բաղադրված անորոշ իմաստ արտահայտող բառերը՝ ինչ-որ, փոքր-ինչ, դույզն-ինչ:

Զ. Ավանդաբար գծիկով գրվող հատուկ անունները՝ Նար-Դոս, Գամառ-Քաթիպա, Սայաթ-Նովա, Խնկո-Ապեր և այլն:

Ծանոթություն 1:

Առանց գծիկի, անջատ են գրվում երկու կամ ավելի առանձին բաղադրիչներից կազմված հետևյալ օտարազգի հատուկ անունները՝

ա) արևմտյան **դա, դը, վան, ֆոն, սենյու** և նման այլ բաղադրիչներ ունեցող անձնանունները. օրինակ՝ **Լեոնարդո դա Վինչի, Լյուդվիգ վան Բեթհովեն, Անտուան դը սենյու Էքզյուպերի, Վիլհելմ ֆոն Հումբոլդտ,**

բ) արևելյան **ալ, էլ, էդ, էն** և նման այլ բաղադրիչներ ունեցող անունները. օրինակ՝ **Հարուն ալ Ռաշիդ, Նահր էլ Բարիդ «Ալ Սիրամ»** քերթ,

գ) որոշիչ ու որոշյալի կապակցությամբ արտահայտված օտարազգի բաղադրյալ տեղանունները. օրինակ՝ **Նյու Յորք, Նյու Չեքսի, Նիժնի Տագիլ** և այլն:

Ծանոթություն 2:

Փոխ, էքս, օփեր բաղադրիչներով կազմված բառերը գրվում են առանց գծիկի՝ միասին:

Օրինակ

Փոխգնդապետ, փոխնախագահ, փոխծովակալ, փոխարքա, էքսչանյիտն, օփերլեյտենանց և այլն:

Է. թվականների այն կապակցությունները, որոնք արտահայտում են մոտավորության իմաստ.

Օրինակ

Տասը-տասնհինգ (10-15) մարդ, չորս-հինգ (4-5) օր, քսան-քսանհինգ (20-25) տարի, ինը-տասը (9-10) տարեկան **և այլն:**

Ծանոթություն:

Թվականների այն կապակցությունը, որի առաջին բաղադրիչն ունի բացառական իմաստ, գրվում է՝

ա) անջատման գծով, եթե արտահայտված է թվանշաններով, որոնցից առաջինը բացառականի իմաստ է արտահայտում:

Օրինակ

Էջ 10-15, I-IV դասարաններ, I-VIII հատորներ, V-XI դարեր, ք) առանձին, եթե արտահայտված է բառերով.

Օրինակ

Առաջինից չորրորդ դասարաններ, փասից փասնհինգ էջերը, հինգից փասննկերորդ դարեր, առաջինից ութերորդ հատորներ:

Ը. Այն քերականական ձևերը, որոնց հիմքերը գրված են թվանշաններով, տառային, վանկատառային հապավումներ են, ինքնաանվանող փոխանուններ կամ չակերտների մեջ առնված վերնագրեր.

Օրինակ

- ա) 3-ից, 5-ից, X-ի, XV-ից, 15-ամյա, 100-ամյակ, 2-րդ, 8-ական.
- բ) ԱՄՆ-ն, ՄԱԿ-ում, ԱՊՀ-ից, ՀՀ-ի.
- գ) Հինգ-ը թվական է: Գարուն-ը երկվանկ բառ է: Երգ-ը գրվում է գ-ով, բայց կարդացվում է Բ-ով:

դ) «Անչրևում է»-ն միակազմ նախադասություն է: **Եթե-ից** առաջ ստրակես դիր: **Մուրեցրեցի-ն** սխալ ձև է, ճիշտ է **մուրեցրի-ն**:

ե) Սիրված բանաստեղծությունների ասմունքի մրցույթն սկսվեց Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայասանի»-ով:

Ծանոթություն:

Ինքնուրույն բառի վերածված հապավումներով կազմությունները գրվում են առանց գծիկի՝ միասին:

Օրինակ

Բուհի, բուհական, բուհեր, զագսի, զագսով և այլն:

Թ. Տառերով արտահայտված պայմանանիշերի, այլև բառերի և նրանց հետ գործածվող թվանշանների կապակցությունները.

Օրինակ

Ա-93 բեմգին, ՏՈՒ-104 ինքնաթիռ, »Չվարթնոց-2« օդանավակայան և այլն:

3. Անջատման գիծը դրվում է՝

Ա. Երկխոսության ամեն մի մասի սկզբում, որն սկսվում է նոր տողից. մեջբերվող ուղղակի խոսքի և հեղինակային խոսքի միջև նույն նախադասության մեջ դրվում է ստորակետ ու գիծ.

Օրինակ

- Ինչու՞ լուռ ես, – հարցրեց նա:
- Հայր Ջիովաննի, սիրու՞մ ես դու Գարիբալդիին:
- Օ՛, ինչե՛ր ես ասում, բարեկա՛մ, – զարմացած հնչեց նրա ձայնը, – մարդ էլ չսիրի՞ Գարիբալդիին:

(Ալ. Խաչակյան)

Ծանոթություն 1:

Եթե հեղինակային խոսքից հետո շարունակվում է մեջբերվող խոսքն ինքնուրույն նախադասությամբ, այս վերջինից առաջ դրվում է անջատման գիծ, որին նախորդում է ավարտված նախադասության վերջակետը:

Օրինակ՝

— Սիրեցե՛մ գիրքը և Ես՛ն կարդացե՛մ, — խորհուրդ տվեց ուսուցիչը:
— Մարդ, իհարկե, սովորում է ամբողջ կյանքում, բայց դուրսում ձեռք բերածը բացառիկ ու որոշիչ դեր ունի մարդու համար:

Ծանոթություն 2:

Եթե հեղինակային խոսքին նախորդող և հաջորդող մեջբերվող նախադասությունները լրիվ անկախ չեն, բայց ունեն զգալի ինքնուրույնություն, հեղինակային խոսքին հաջորդող անջատման գծից առաջ դրվում է միջակետ:

Օրինակ՝

—Մենք սիրում ենք մեր հայրենիքը,—ասացին աշակերտները,— այն մեզ համար ամենամոլորական բանն է աշխարհում:

Ծանոթություն 3:

Անջատման գիծը գեղարվեստական խոսքում կարող է դրվել նաև այն ուղղակի խոսքից առաջ, որ երկխոսության մաս չի կազմում:

Օրինակ՝

ա) Եկավ դերվի՛րը, արձանացավ սփինճի առջև...և ասաց.
—Եկել եմ մոտ համայն աշխարհի բոլոր ծայրերից. բոլոր ծայրերից

հարցումն եմ արել իմանալու, թե ի՞նչ է երջանկությունը, ո՞րն է նրա իմաստը... և մնացել եմ անդաստաստ:

(Ավ. Բասիակյան)

բ) Նա ամեն առավոտ զարթնելիս և ամեն երեկո քուն մտնելիս կրկնում էր.
—Ես բախտավոր եմ, ես աղոթում եմ հիմա (Ավ. Բա.):

Բ. Խոսքի անվան և նրա խոսքի միջև (թատերական ստեղծագործություններում, երկխոսություններում).

Օրինակ՝

ԲԱԳԲԱՏ – Երեկ դու այդդես չէիր խոսում:
ԱՆԴՐԵԱՍ – Երեկը երեկ էր, այսօրը՝ այսօր:

(Շիրվանզադե)

Գ. Բառերի բացատրություններում բացատրվող բառի և բացատրության միջև.

Օրինակ՝

հոսնկայս – ոսփի կանգնած
թույր – գույն, երանգ
բղանց – հագուստի ներկի մասը, փեռ

Դ. Բառերի (թվերի) միջև, որոնցից առաջինը ցույց է տալիս սկիզբ, սկզբնակետ (ունենալով բացառականի իմաստ), հաջորդը՝ վերջ, վերջնակետ.

Օրինակ՝

Երևան – Վանաձոր երթուղի
Ծրագրեր IV–X դասարանների համար
Հանրախանութը բաց է ժամը 10 –21-ը

Ե. Թվարկումով ներկայացվող այնպիսի բառերի, բառակապակցությունների միջև, որոնցից հաջորդը նախորդի վերաբեր

ոյալ տալիս է որևէ տեղեկությո՛ւն արտահայտելով տարբեր հարաբերություններ (գործող անձ և բնութագիր, դեր և դերասան, հեղինակ և ստեղծագործություն և այլն)։

Օրինակ

- ա) Ջասդեր Մեֆ-Գրեգոր – լեռներով հափճակված մարդ
Պարոն Կոսակ – նոթարավաճառ
- բ) Ջասդեր Մեֆ-Գրեգոր – Հրաչյա Ներսիսյան
Պարոն Կոսակ – Մհեր Մկրտչյան
- գ) Անգիր սովորել
Հովհաննես Թումանյան – «Հին օրհնություն»
Ավետիք Իսահակյան – «Արագածին»
Հանո Սահյան – «Հայոց լեզու»

4. Կախման կետերը (երեք կետ) գործածվում են այնպիսի մախադասության մեջ, որը լրիվ չի արտահայտում խոսողի ասելիքը, և նա ուզում է հատկապես նշել չդրսևորված հույզ, զգացմունք։ Կախման կետեր կարող են դրվել մախադասության վերջում, մեջտեղում, սկզբում՝ պայմանավորված նրանով, թե չարտահայտված հույզը մախադասության հատկապես ո՞ր մասի հետ է կապվում։

Օրինակ

- ա) – Դուք նա՞ եմ...
– Այո, նա եմ... Չարմանում եմ, որ չճանաչեցիք։
– Ախր, շատ եմ փոխվել... միայն աչքերը... այո, նույնն են։
(Ա. Բակունց)

բ) ՀՐԱՇՔԸ

Եվ այսքան հրաշք տեսներուց հետո
Ինձ համար դարձյալ հրաշքը վերինն
Տար հողի միջով բորիկ քայլելու
Այն վաղնջական երանությունն է...
(Վ. Դավթյան)

5. Բազմակետք (չորս կետ կամ ավելի) գործածվում է մեջբերումներում և դրվում է մեջբերման կրճատված մասի տեղում։

Օրինակ

...Վարդավառի տներին իմ բարեկամներից մեկը հրավիրել էր ինձ գնալ իր հետ միասին Դիզափայտ, որ բավականին նեանավոր և հայտնի ուխտավայր էր... Երկարատև անբարձրությունից հետո տեսնել կրկին անգամ Ղարաբաղի գեղեցիկ տեսարանները, հարուստ ու վայրենի բնությունը, մտնել գյուղական դարձ նահապետական կյանքի մեջ. այս ամենն այնքան հրաշքուրում էր ինձ, որ ես շատերիցի մի քանի օր առաջ... դուրս գնալ Շուշիից։

(Լևո)

Այս մեջբերման մեջ կրճատված են երեք մանրամասներ, որոնց տեղում նշանակված է բազմակետ։

6. Ենթամասն դրվում է տաղադարձի դեպքում։

սո-	սովո-
վորել	րել

7. Աղաքարցը գործածվում է՝

Ա. Արևմտահայ գրական լեզվում. դրվում է բառի գեղչված ձայնավորի փոխարեն, հատկապես **կը, մը** մասնիկների **ը-ի** սղման դեպքում։

Օրինակ

- ա) Հայրուհի մ'էր վեր ելնողն,
Բարձրահասակ և զեղաղեն.
Անցավ մոտես նե սիգածեն,
Նստավ անկյուն մ'ի՞նձ դեմ առ դեմ։
(Պ. Գուրյան)

զ) Երբ կրկնեն, կրգագագեն աշխարհից,
Դարձի՛ր ինձ մտտ, վերադարձի՛ր դու նորից...
(Վ. Տերյան)

է) – Առաջ դեղի բեմամու դիւրեղ,–հրամայեց սոյան:

Ծանոթություն 1:

Հրամայական եղանակի բայածևի վրա կարող է շեշտ չդրվել պայմանավորված որոշակիորեն մեղմ հնչեբանգով:

Օրինակ

Հասմիկ, խնորում եմ լուսամուտը փակիր:
Դավիթ, արի գրասխանակի մոտ:

Ծանոթություն 2:

Հրամայական եղանակի բայածևի և հրամայականի դերով գործածվող այլ բառի շեշտը կարող է անցնել այդ բառերի նախադաս լրացմանը, եթե շեշտված է արտաբերվում նրանց նախադաս լրացումը:

Օրինակ

Խաղաղ անցիր, ուրախ անցիր երկու օրվան էս ճամփեդ:
(Հ. Թումանյան)
–Մի բաժակ ջո՛ր տու ծարավ ճամփորդին:
–Շատ զինամթե՛րք հասցնել մարտիկներին:

Ծանոթություն 3:

Հրամայական նախադասության մեջ շեշտի փոխարեն կարող է գործածվել բացականչական, եթե բառն արտաբերվում է բացականչումով:

Օրինակ

ա) Հե՛յ, օգնեցե՛ք,
Մեռած հո չե՛ք:
(Հ. Թումանյան)
բ) Առա՛ջ: Թող որոտան ձեր անգոր թնդանոթները:
(Վ. Սարգյան)
գ) Եկե՛ք, ջկնոճանե՛ր, ուռկան օգնեցե՛ք:
(Հ. Թումանյան)

Բ. Կոչականի վրա, իսկ եթե նախադաս լրացումներ ունի, սովորաբար նրան նախորդող բառի վրա (բացի դերանունից).

Օրինակ

ա) Պտտվի՛ր, պտտվի՛ր, կարուտե՛լ,
Ես քո երգը վաղուց եմ լսել...
(Վ. Տերյան)
բ) Երկիր Հայաստան, նորից լեռնային ճամփադ է իմ դեմ...
Երկիր առեղծված, դեռ պիտի իջնեմ վիհերը ոգուդ,
Այնտեղից ոսկե աստղերդ դիտեմ...
(Վ. Դավթյան)
գ) Խոսք-աղոթքի կարո՛տ սարեր,
Մարբու ոտքի կարո՛տ սարեր,
Սարո՛տ սարեր, ցավո՛տ սարեր,
Սարե՛ր, ձեզ ի՞նչ ասեմ:
(Հ. Սահյան)
Իմ բարեկամ, իմ սե՛ր, հերոսական ընկեր,
Դու ապրեցիր, անցար ու չկաս հիմա:
(Ե. Չարենց)

Ծանոթություն:

Կոչականի կամ նրա նախադաս լրացման շեշտի փոխարեն կարող է դրվել բացականչական, եթե բառն արտաբերվում է բացականչումով:

Օրինակ

Հարագատներ, իմ շատ սիրելի հայրենակիցներ, այսօր իմ հուզական աշխարհում իրար են խառնվել մեր հանդիպման հրճվանքը և առաջիկա բաժանման տրամաբյունը:

Գ. Կամային և բնածայնական ծայնարկությունների վրա.

Օրինակ

ա) – Է՛յ, այդ ինչո՞վ ես գրադված:

(Ա. Չորյան)

բ) – Փի՛ս, փի՛ս, – վեր բռանք ամենքս, իսկ ծիծեռնակը սուր ծղրտոցով ընկավ կասկի ետևից:

(Հ. Թումանյան)

գ) – Շղթխկ, – մթության մեջ լավեց գեսնին սաղավվելու ձայն:

Դ. Նախադասության մեջ որևէ բառի վրա, որին խոսողը տրամաբանական, ոճական առումներով հատուկ կարևորություն է տալիս և ուզում է շեշտել.

Օրինակ

Հիմա բոլորին հրավիրեցե՛ք դահլիճ:

Հիմա՛ բոլորին հրավիրեցե՛ք դահլիճ:

Հիմա բոլորին հրավիրեցե՛ք դահլիճ:

Հիմա դահլիճ՝ հրավիրեցե՛ք բոլորին:

Ծանոթություն 1:

Կրկնադիր շաղկապների վրա շեշտ նշանակելը պարտադիր չէ. ավելի հաճախ դրանք չեն շեշտվում:

Օրինակ

Իմաստուն է և արդար

Օրերի երգն անընդհատ,

Դառը տանջանք ու դադար,
Եվ սե՛ր, և վի՛շտ, և հեքիա՛թ...

(Վ. Տերյան)

Եվ չըկար ոչինչ, որ սիրտըս դյուքեր.
Ոչ սիրո կարոտ, ոչ բախտի ծարավ,
Ոչ հարստության և մեծության բռն:

(Վ. Տերյան)

Ծանոթություն 2:

Շեշտ նշանակելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ հայերենի շեշտադրության հետևյալ կանոնները.

1. Ժամանակակից գրական հայերենում բառի շեշտը սովորաբար դրվում է վերջին վանկի վրա:

Օրինակ

Ընկե՛ր, ընկե՛րներ, քաղա՛ք, քաղաքացի՛, քաղաքացիություն, իններո՛րդ, քսանութերո՛րդ, վեցակա՛ն և այլն:

2. Ը հոդը և բառավերջի փակ վանկի ռ ձայնավորը (որը չի գրվում) շեշտ չեն ստանում, որի հետևանքով նման դեպքերում բառի շեշտն ընկնում է նախավերջին վանկի վրա:

Օրինակ

Ծաղիկը, ծառե՛րը, գիրքը, բա՛նջը, կա՛րծը, վա՛գր:

3. Մի բանի համադրական կազմություններում շեշտը սովորաբար դրվում է առաջին վանկի վրա:

Օրինակ

Գու՛ցե, մի՛զուցե, մա՛նավանդ, նա՛մանավանդ: Մի՛թե բառում միշտ շեշտվում է առաջին վանկը:

4. Որոշ փոխառյալ բառերի, հատկապես անունների ուղիղ

ձևում շեշտը դրվում է ոչ վերջին վանկի վրա. իսկ նրանց բառակազմական ու քերականական ձևերում՝ վերջին վանկի վրա:

Օրինակ՝

Լե՛րմոնտով, լե՛րմոնտովյա՛ն, Լե՛րմոնտովի՛, Լե՛րմոնտովի՛ց, Ասիա, ասիա՛կա՛ն, ասիացի՛, Ասիայի՛, Ասիայի՛ց, Ամե՛րիկա, ամե՛րիկյա՛ն, ամե՛րիկացի՛, Ամե՛րիկայի՛, Ամե՛րիկայի՛ց, Բուլղա՛րիա, բուլղա՛րակա՛ն, բուլղա՛րացի՛, Բուլղա՛րիայի՛, Բուլղա՛րիայի՛ց, Անտա՛րկտի՛դա, Անտա՛րկտիդայի՛, Անտա՛րկտիդայի՛ց:

5. Հարադրական բայերի շեշտը դրվում է առաջին ոչ բայական բաղադրիչի վրա:

Օրինակ՝

Ցու՛յց տալ, չա՛յն տալ, մա՛ն գալ, պա՛ր գալ, վե՛ր կենալ, մա՛յր մտնել, գլխի՛ ընկնել, աչքի՛ ընկնել, բա՛ց անել:

6. Հարադրական կազմությանը մի շարք բառեր, որոնց վերջին բաղադրիչը **թե, որ** բառերն են, շեշտը կրում են առաջին բաղադրիչի վրա:

Օրինակ՝

Ասե՛ս թե, միա՛յն թե, ինչպե՛ս թե, հազի՛վ թե, ե՛րբ որ, հե՛նց որ, քա՛նի՛ որ, մինչե՛կ որ և այլն:

7. Արգելական հրամայականի շեշտը դրվում է *մի՛* արգելականի վրա:

Օրինակ՝

—Մի՛ խոսի՛ր այդպես խրատական ոգով, սե՛ր Վաեևու՛նյաց,— խոսո՛ւրեն հանդիմանեց կաթողիկոսը (**Զ Զ**):

*Մի՛ դարձրու այդպես անիրական, անհաս
Իմ հասարակ, համեստ երազը լուրք:
(Ս. Հարությունյան)*

2. Հարցական նշանը դրվում է այն բառերի վրա, որոնք արտաբերվում են հարցական հնչերանգով.

Օրինակ՝

Լիլիթը գնա՞ց գրախանութ:
Լիլի՞թը գնաց գրախանութ:
Լիլիթը գնաց գրախանո՞ւթ:

Ծանոթություն:

Բառի մեջ հարցական նշանը դրվում է այն վանկի վրա, որի վրա դրվում է շեշտը:

Օրինակ՝

Մի՞ թե քեզ համար ամեն ինչ դարձ չէ:
Ի՞նչ անել. վազե՞լ նրա հետևից, ձա՞յն սալ:
Ամե՞րիկա ես գնում, Ամե՛րիկայո՞ւմ դիտի գտնես
երջանկությունդ:

3. Բացականչական նշանը դրվում է՝

Ա շայնարկությունների, այդ թվում և բնածայնականների վրա, որոնք սովորաբար արտաբերվում են բացականչական հնչերանգով.

Օրինակ՝

- ա) Վա՛յ, գաղտնի լիճը դա՞ է... Վա՛, ինչքա՛ն թոչուն կա: Իսկ արանք ի՞նչ են, բներ են... Վա՛հ, ինչքան բուն կա (Վ. Անանյան):
- բ) Օհո՛, աչե՛րդ կարմրեցի՛ն, ծայնդ դողաց, շլի՛նի՞ սիրահարված ես (Շիրվանզադե):
- գ) Է՛հ, արե՛ք, ինչ ուզում ե՛ք, – սասց նա խորին անսարքերությամբ (Նար-Կոս):
- դ) Օ՛ն, ուրե՛ն կասարե՛նք մեր դարսքը (Մուրացան):
- ե) Հե՛յ, դարձնե՛ր, ճեսա կանաչ գարունքի՛ն, էս սարերում լաց ե՛ր լինում մի դախրա (Հ. Թումանյան):

զ) Օ՛, գրերի աշխարհը սիեզերք է անեզր:

(Ե. Չարհնց)

է) Քամին զլորում է պահածոյի տուփը

Փողոցն ի վեր, ի վար:

Չըրը՛նգ, զըրը՛նգ, զըրը՛նգ:

(Ռ. Գավդյան)

Բ Հարցահարաբերական դերանունների վրա՝ նրանց բացականչական կիրառության դեպքում բառի իմաստը շեշտելու և հուզական երանգ հաղորդելու նպատակով:

Օրինակ՝

ա) Այդ ի՛նչ սրտամաշ տխրություն է քեզ

Պատել, հայրենի գեղեցիկ աշխարհ...

(Հ. Թումանյան)

բ) Ո՛վ կարող է համարձակվել դիմել այդ ֆայլին:

գ) **Ինչքա՛ն** գեղեցիկ է աշունը Հայաստանում:

դ) **Որքա՛ն** մեծ էր Հայաստանը, և **որքա՛ն** փոքր է նա այժմ:

ե) **Ինչպիսի՛** երազներ ու երազանքներ են դարձրում մեզ դասանության արհեստներին:

զ) **Քանի՛** արի է՝ ես քեզ չեմ տեսել:

Այսպիսի կառուցվածքի նախադասությունները բացականչական հնչերանգով (և համապատասխան կետադրությամբ) ստանում են արտասանական նշանակություն՝ արտահայտելով պատմողական իմաստ: «**Ինչքա՛ն գեղեցիկ է աշունը Երևանում**» նշանակում է «**Շատ գեղեցիկ է աշունը Երևանում**»:

Գ Հրամայական բայաձևի շեշտի փոխարեն՝ խոսքին հուզական երանգ տալու նպատակով:

Օրինակ՝

ա) Շող՛ա, շողա՛, բարի՛ արև, հիվանդ եմ:

(Մ. Մեծարհնց)

բ) Չարդի՛ր քեզ մաշող բանտի փականքը...

(Գ. Էմին)

գ) Ցանե՛, ցանե՛. նույնիսկ հեռու սահմանեն,

Աստղերու պես, ալիքներու պես ցանե՛:

Ծիտերն ինչ փույթ, թե հատիկներդ կավերեն.

Տեղը աստված պիտի մարգրիտ սերմանե:

(Գ. Վարուժան)

դ) Դուք էլ խոսեցե՛ք, դուք էլ պատմեցե՛ք

Ձեր անդամներով եկեք չափվեցե՛ք...

(Հ. Թումանյան)

Ծանոթություն 1:

Բացականչական նշանը դրվում է բառի այն վանկի վրա, որի վրա դրվում է շեշտը:

Օրինակ՝

Ողջո՛ւյն քեզ, անհայտ անձանոթ ընկեղ,

Խաղաղություն՝ քեզ, հեռավոր եղբայր,

Ողջո՛ւյն ձեզ, վաղվա շժնված կյանքեր:

(Ե. Չարհնց)

Սիրե՛լ ու կրկին սիրել խնդագին,

Փայփայե՛լ քնքուշ, լինել հարազատ,

Հեռանա՛լ, դառնա՛լ կրկին ու կրկին՝

Անհուն աշխարհում բացսիրտ ու ազատ:

(Վ. Տիրյան)

Ծանոթություն 2:

Բացականչական նշանի գործածությունը հաճախ զուգակցվում է բառերի կրկնության հետ, և դրանով ավելի է շեշտվում միտքը, ավելի հուզական է դառնում խոսքը:

ա) Ի՞նչ է բողել նա մեզ.
Մեզ բողել է զոհե՛ր, կրկին զոհե՛ր, զոհե՛ր
Չոհված երազների հիշատակներ անմար...
(Ռ. Գավոյան)

բ) Իսկ մեզ հարկավոր էր, որ ինչ-որ տեղ մարդը...
Ընդդեմ ավերակող ու ճարակող հրի,
Եվ կռիվ տար ոչ թե ընդդե՛մ, ընդդե՛մ, ընդդե՛մ,
Այլ լռի
Հանո՛ւն, հանո՛ւն, հանո՛ւն ուրիշների:
(Ռ. Գավոյան)

գ) Եվ մեծ բնության հրաշքների պես
Մեռնում ենք երկա՛ր, երկա՛ր ու երկա՛ր,
Այդպես ապրում ենք հավիտենապես:
(Ռ. Գավոյան)

դ) Ա՛խ, ի՛նչ լավ են սարի վրա
Անցնում օրերն անո՛ւշ, անո՛ւշ,
Անրջային, թեթևասահ,
Ամպ ու հովերն անո՛ւշ, անո՛ւշ:
(Հ. Թումանյան)

Ծանոթություն 3:

Բացականազական մշանի, շեշտի գործածության չափը հաճախ կախված է գրողի (հեղինակի) անհատական հակումից: Որոշ հեղինակներ առավելագույն չափով են օգտագործում առոգանությունը առավել լիարժեք արտահայտելու համար իրենց հույզերը, խոհերը:

Սակայն դեռ երեկ մի հա՛նր չէր փլվում,
Այլ մի բովանդակ երկի՛նք անողոր,

Եվ փլվում ո՛չ մեկ, ո՛չ էլ տասներմեկ,
Այլ միլիո՛ն ու մեկ թշվառի գլխին...
Եվ երեկ ո՛չ մեկ, ո՛չ էլ տասներմեկ,
Այլ միլիո՛ն ու մեկ մարդ էր հոնորում
Մի համատարած բացօթյա բանտում...
Եվ սովամահ էր լինում բռնությանը,
Զարից հաց քամող մի ամբո՛ղջ երկիր...
Աքսոր էր թշվում բովանդա՛կ մի ազգ
Ու տաշվում-մաշվում բովանդա՛կ մի ցեղ...
Եվ այն ժամանակ, երեկ տակավին,
Ո՞ր էր ակամջը հանուր մարդկության,
Որ չանսաց, օ՛, ո՛չ, չուզեցա՛վ լսել
Մի ամբողջ ազգի կանչը կաղկանձուն.
-Կոչեմ ապրողս ց...

(Պ. Սևակ)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կեղևադրության դերի, կանոնարկման և
կիրառության մի քանի հարցեր.....3
Տրոհության նշաններ.....4
Բացահայտության նշաններ.....38
Առողջանության նշաններ.....53

Սերգեյ Գյանջումի Արրահամյան

ՆԱՅԵՐԵՆԻ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Խմբագիր՝	Կ. Սաֆրազյան
Գեղ. խմբագիր՝	Գ. Գյուլամիրյան
Տեխն. խմբագիր՝	Ռ. Ախիրյան
Նամակարգ, շարվածք և էջադրում	Ե. Սավայանի

Չափսը՝ 60 x 841/16: Պայմ. 3.72 մամ.: Հրատ. 3.0 մամ.:

Տպարանակը՝ 3000: Պատվեր՝ 10:

«Լույս հրատարակչություն» ՓԲԸ, Երևան, Իսահակյան 28:

Տպագրություն «ԱՐԳՈ» ՍՊԸ